

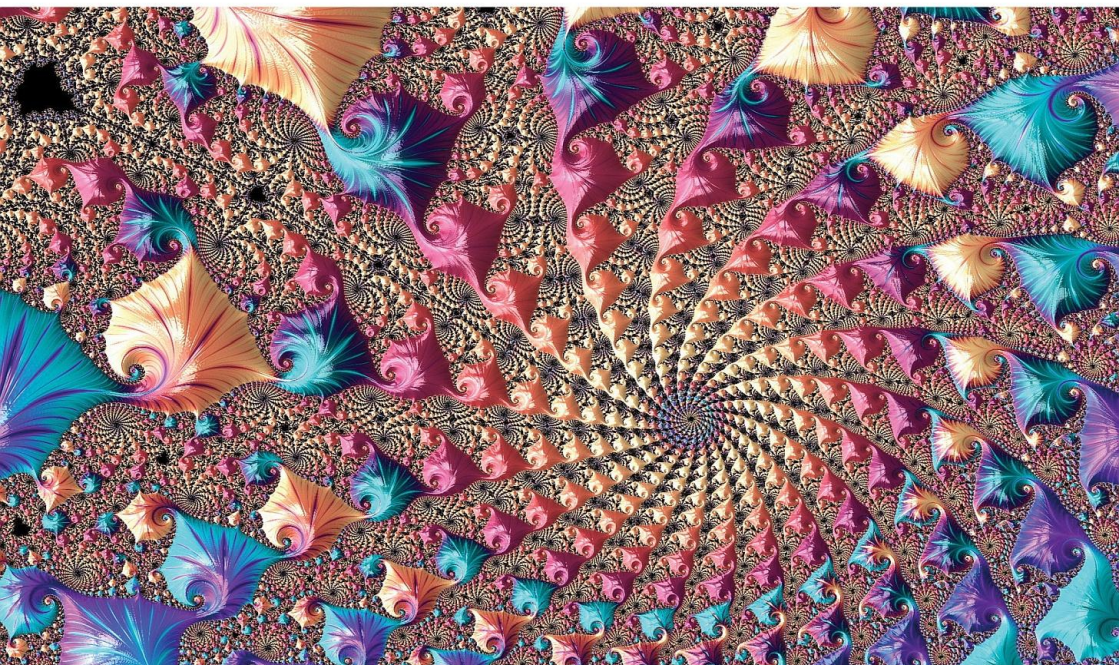

Městská knihovna v Praze

Kulturní aktivismus

Vilém Mathesius

Praha

2017

e-kniha

Městská knihovna v Praze

ůjčujeme:

knihy / časopisy / noviny / mluvené slovo /
hudbu / filmy / noty / obrazy / mapy

přístupujeme:

wi-fi zdarma / e-knihy / on-line encyklopedie /
e-zdroje o výtvarném umění, hudbě, filmu

ořádáme:

setkání s autory / přednášky / koncerty /
filmová představení / výstavy /
aktivity pro děti a jejich rodiče / čtení

www.mlp.cz

knihovna@mlp.cz

www.facebook.com/knihovna

www.e-knihovna.cz

Kulturní aktivismus

Anglické paralely
k českému životu

Vilém Mathesius

Znění tohoto textu vychází z díla [Kulturní aktivismus](#) tak, jak bylo vydáno v Praze nákladem Gustava Voleského v roce 1925. Pro potřeby vydání Městské knihovny v Praze byl text redakčně zpracován.

Text díla (Vilém Mathesius: Kulturní aktivismus), publikovaného [Městskou knihovnou v Praze](#), není vázán autorskými právy.

Vydání (obálka, upoutávka, citační stránka a grafická úprava), jehož autorem je Městská knihovna v Praze, podléhá licenci [Creative Commons Uved'te autora-Nevyužívejte dílo komerčně-Zachovejte licenci 3.0 Česko](#).

Verze 1.0 z 25. 10. 2017.

OBSAH

Kulturní aktivismus	7
Renesance v Čechách a v Anglii	20
Veřejné mínění u nás a jinde	25
Význam anglické průměrnosti	30
V zajetí neživotnosti	33
Mateřský jazyk a domácí literatura základem národní výchovy	39
Vysoké školy a národní kultura	54
Česká věda	59

*PAMÁTCE
SVÉHO PRVNÍHO UČITELE ANGLIČTINY,
EVANGELICKÉHO FARÁŘE KOLÍNSKÉHO
ČEŇKA DUŠKA
PŘIPISUJI TUTO KNÍŽKU*

Kulturní aktivismus

Světová válka nás vyvedla z maloměstského zátiší. Samostatně rozhodujeme o věcech, kterých jsme se dříve dotýkali jen neúspěšnou kritikou, a v cizině, nově nám otevřené, vlastníma očima ohledáváme svět, který jsme dříve znali většinou jen z knih. Tvoříme si nové úsudky o sobě i o jiných. Neboť narážení na novou skutečnost nemůže v nás nevzbuditi otázku, jací vlastně jsme u srovnání s jinými, a jak nejlépe obstojíme ve víru zájmů a snah, do něhož nás milostivý osud zase jednou postavil. Přísná akademická věda před otázkami toho druhu couvá. Buď si jich vůbec nevšímá, nebo klade teoreticky na jejich řešení tak úžasné požadavky, že jest absurdní třeba jen pomyslet na jejich splnění. A přece si životní praxe žádá i tu konkrétní odpověď. V denním životě nemůžeme čekat, až nám odborná věda rozanalyzuje složky, které dodávají hlasu našich známých osobitého zabarvení, nýbrž učíme se hlasy ty rozeznávat prostou zkušeností. Ani na vědecké zjištění národní povahy nebo národního ducha nemůžeme čekat, chceme-li dojít k velkorysé a zdůvodněné práci kulturní a politické. Národní povaha není ovšem ve svých projevech zjev tak jednoznačný jako osobité zabarvení hlasu. Jako všude, kde jde o duševní materiál, stojíme tu před fakty tak komplikovanými, že k jejich analýze nelze přistoupiti bez odvážené subjektivnosti. Jediné, oč můžeme usilovati, je stlačení této subjektivnosti na nejmenší nutnou míru. Čím více je hledajících a čím plněji je zastoupena v pokusech o řešení subjektivnost různé barvy, tím spíše se vyvarujeme přílišné jednostrannosti. Proto jest vítati všechny ty úvahy a knížky, kterými myslivé hlavy u nás počínají v nové situaci opět se vypořádávati s otázkou, která od let devadesátých nás znepokojuje, třeba že každý z těch pokusů – ať bystré, ale příliš napěněné kapitoly Peroutkovy (Jací jsme. Obelisk. 1924.), ať poučný traktát Vočadlův, jehož přesvědčivost jest oslabována mladistvou zaujatostí autorovou (V zajetí babylonském. Nové Čechy VII. Rozšířené vydání kniž-

ní týmž nákladem 1924), nebo knížka F. V. Krejčího, psaná trochu po profesorsku, ale tím jasnější ve svém východišti i ve svých tezích (České vzdělání. G. Voleský. 1924.) – nese na sobě pečeť zlomkovitosti.

* * *

Při podrobnějším rozboru ukazuje povaha národa dvě stránky. Na jedné straně jsou zděděné duševní dispozice, s nimiž příslušník národa přichází na svět. Na straně druhé duševní atmosféra národní, v níž se tyto zděděné dispozice rozvíjejí, přetvářejí, zesilují nebo zeslabují. Duševní atmosféra národní je v základě určována způsobem, kterým se zděděné duševní dispozice žijící generace vyrovnávají s událostmi a poměry, které na ni doléhají, a naopak výsledky duševní atmosféry z doby předcházející přenášejí se na generaci následující jako dědičné duševní dispozice. Je zbytečné se ptáti, který z těchto obou článků řetězu byl první. Mnohem důležitější je fakt, že toto pojetí národní povahy odpoutává ji od fatalismu teorií plemenných a pochopitelnou činí její měnlivost i měnitelnost. Neboť nelze popřít, že dějiny známých nám národů poskytují hojně příkladů takových změn. Národ anglický, k jehož vzniku daly podnět loupežné výpravy kmenů zvyklých odvážným cestám po moři, ztratil vytvořením kultury anglosaské plaveckou směrlost a touhu po dálkách na celá století a našel ji plně zas až teprve koncem století šestnáctého. Jakou změnu v národní povaze ukazuje rozdíl mezi „starou veselou Anglií“ Chaucerovou a Shakespearovou, a Anglií novější, která nese stopy puritánské revoluce v sedmnáctém století! A rozdíl mezi obtloustlým Johnem Bullem z polovice osmnáctého století a štíhlým šlachovitým Angličanem doby naší ukazuje, že změna v atmosféře národní zasahuje leckdy i fysickou fysionomii jeho příslušníků.

Nestačí však při otázce národní povahy překonat jen fatalismus plemenný. Jestliže Peroutka, jenž důrazně popírá konstantnost plemenného založení, tím houževnatěji věří v závislost národní povahy na dané národní situaci – u nás např. na dlouholeté národní nesamostatnosti a utlačenosti – upadá ve fatalismus jiný. Vztah mezi situací náro-

da a národní povahou je jistě velmi silný, protože situace národa je integrální složkou duševní atmosféry národní, ale není to vztah tvrdě mechanický, který by se nedal v ničem změnit. Vždy se najde místo pro lidi nadané tvořivou vírou v možnost změny a nápravy. Zdar mnoha reformních hnutí ukazuje, že se národ úsilím takových duševních vůdců může mravně vymknouti z naléhavosti dané situace. I tu poskytuje Anglie poučný příklad očistou svého veřejného života, který byl v osmnáctém století stržen do korupce prvními desíletími oligarchické vlády parlamentní a který byl přiveden na vysokou úroveň mravní bez jakékoli újmy parlamentní tradice. Ostatně i fakt, že předbojníci moderního socialismu vyšli právě z vrstev středních, proti jejichž kapitalistickým metodám je socialismus namířen, také ukazuje, jak se víra dovede vzepřít proti dané situaci. Nedostatek víry je však právě největší vadou knihy Peroutkovy. Její negativnost, kterou doznává i autor ve svém doslovu, není jen důsledek její bořivé funkce. Slib, že ji autor doplní výklady pozitivními, je zřejmě slib, jemuž je souzeno, aby zůstal nesplněn. Peroutkovi je cizí kulturní aktivismus, který je vlastní jádro Masarykovy „České otázky“. A přece naše nejzdravější novověká tradice se opírá o víru v úspěšnost každého poctivého a reálného úsilí. V otázce národní povahy vede nikoli k malomyslnému fatalismu, nýbrž ke kulturnímu aktivismu. Národní povaha není nezměnitelně dána ani plemenným původem ani situací národa. Žádné konstatování jejích slabostí a vad není úplné, nečiní-li kritizující analýzy východištěm vědomého úsilí o lepší duševní atmosféru národní.

* * *

Duševní atmosféru národní můžeme stručně nazvat národním vzděláním. Nesmíme ovšem rozumět vzděláním, jak je u nás zvykem, souhrn vědomostí, kterých lze nabýti na vyšších školách, ani jak to činí Krejčí, kulturní obzor pojatý jako komplex idejí, citů a tužeb, převahou literárních. Krejčí sice, poučen byv asi zkušenostmi ze své popřevratové cesty, správně vytýká, že jsme příliš zvyklí se na všechno dívat jen z perspektivy literární, ale v praxi zájem svůj zcela zase zužuje na tvo-

řivost a chápavost uměleckou. Je až ku podivu, jak všichni chápeme vzdělání jako něco knižního, co se může vyžívat o samotě stranou aktivního života. Je to přežitek chápání romantického, které u nás bývalo tak silné, že i Kaizl, jeden z nejpositivnějších našich lidí, toužil v osmnácti letech státi se básníkem. Národové anglosaští si vedou jinak. Jim se vzdělání neodlučuje od aktivního života. Americký profesor, který před několika lety přednášel na Karlově univerzitě, pravil, že vzdělaný muž je ten, který těží ze zkušeností lidstva a umí jimi hospodařiti. A anglický návrh na využití mateřského jazyka a domácí literatury za základ školní výchovy, uveřejněný před několika lety, vidí i v literatuře především nahromaděnou životní zkušenost velkých lidí. Tím, že Krejčí z pojmu vzdělání vylučuje životní aktivnost, chápe špatně vzdělanostní ideály západoevropské i poměr kultury k civilizaci. Všecky vzdělanostní typy evropské před obdobím romantismu měly, ovšem až na asketické ideály náboženské, velmi pozitivní vztah k aktivnímu životu. Vzpomeňme jen na vzdělanostní ideál renesanční, z něhož vznikla idea anglického gentlemana. Netoliko kultura společenská, nýbrž i umění státnické patřilo k požadované duševní výzbroji dokonalého renesančního dvořana. Nebyl to, jak soudí Krejčí, zavržení hodný znak šlechtického prostředí, z něhož ideál ten vzešel, nýbrž symptom aktivního a reálného chápání života. Teprve romantismem, v různých jeho fázích, nastal houfnější útěk od životní skutečnosti a vykrytalizoval se typ vzdělance knižního, libujícího si v ústraní a často se přímo štítícího styku s každodenní realitou. Typ ten se stal charakteristickým zejména pro ty země, jejichž moderní tradice literární se romantismem teprve počínala a v nichž romantismus rozkvétal i dozrával v době politické nemohoucnosti. Bylo tomu tak např. v Německu a v Čechách. V Německu nastala později oprava, ovšem oprava málo žádoucí, vlivem politiky pruské. V Čechách dostavily se podmínky obratu teprve se světovou válkou. Jen romantickým vyloučením zdravé životní aktivity z ideálu vzdělanostního se mohlo stát, že se civilizace vedená moderním individualismem tak dokonale vymkla z područí kultury. Kultura není myslitelná bez civilizace. Má-li svůj ideál lepšího a krásnějšího

života uvádět ve skutečnost, nemůže nebojovat s bídou, špínou, nemocemi a zatemnělostí. Kulturní aktivismus musí v sobě nutně zahrnovat i úsilí civilisační. Bylo řečeno, že kulturní výší národa můžeme měřiti úmrtností jeho kojenců. Právem, neboť kulturní národ nemůže nečinně přihlížeti k tomu, umírají-li děti jeho z příčin odstranitelných.

* * *

Kulturní aktivismus neznamená ještě sám sebou kulturní radikalismus. Je-li jeho cílem tvoření, nesmí se dát strhávat k tempu, které škodí, jak tím, že se vyplývá síla na stavbu příliš spěšnou a proto málo trvalou, tak tím, že přetrhuje kontinuitu vývoje a netrpělivě zahazuje výtěžky, jichž dobyly generace dřívější. Kulturní aktivismus nevylučuje zdravou tradičnost, ba přímo ji vyžaduje. Zdravá tradičnost neznamená ovšem ctít bezpodmínečně všechno, co je staré, jen proto, že je to staré, nýbrž nezavrhovat bezdůvodně nic starého jen proto, že to není nové. Je to důsledek správného poznání, že i duševní bohatství se střídá pomalu a po generacích. U nás vše, co není nehybné, je radikální. V literatuře každá generace počíná znovu a v kulturní politice jsou a byly stejně radikální živly pokrokové jako reakční. Daleko jsme klidného tempa anglického. Je to jistě z části následek nutného našeho dohánění toho, co jsme zameškali cizí vinou, ale do značné míry je to jistě i následek malé věčnosti a ukázněnosti našeho myšlení.

Naprosto nesdílím mínění těch, kteří tvrdí s jistou dávkou slovan-ského flagelantství, že u nás v ničem není ani zárodku opravdové tradice. Nesmíme ovšem chtít hned mít tradici vyspělou, jakou se honosí země šťastnější, a nesmíme si mysliti, že i obsahově musí tradice naše se rovnati tradici jejich. Kdybychom láskyplně a s nutnou sebedůvěrou se probírali českým životem, našli bychom jistě dosti toho, oč bychom mohli opřít vlastní tradici kulturní i společenskou.

V knížkách, na něž se navazují tyto úvahy, jeví se konkrétně problém české tradice pochybnostmi o tom, máme-li české klasiky. I na mne už před lety dolehla otázka, máme-li v literatuře a v umění tvůrce, jejichž dílo by bylo tak bohatou studnicí dojmů a poznání, že by se

z něho mohly napájet generace po generacích, a dospěl jsem k mínění optimističtějšímu nežli Krejčí a Peroutka. Peroutka dochází v kapitole, významně nadepsané „Na hřbitově klasiků“, k závěru negativnímu, protože požaduje od klasiků příliš mnoho. Klasici nikdy nedají nám detailních podnětů k řešení speciálních životních otázek. Dar, který nám může přinést důvěrné obcování s nimi, je posila zdravé víry v život a kladného vztahu k jeho skutečnostem. A tu nelze mi uvěřit, že bychom dosud neměli děl, která by nás silou své umělecké působivosti a svou myšlenkovou vyzrálostí nedovedla těšit a posilovat. Jednoho je ovšem k tomu potřebí. Krejčí upírá naší kultuře klasiky pro její poměrnou mladost. Větu tu nelze přijmouti zcela tak, jak zní, ale jádro pravdy je v ní skryto. Klasická díla se nerodí pouhým tvůrčím aktem svých autorů. Opravdové klasičnosti jim dodává teprve oddaná práce interpretační kritiky, která odkrývá a přístupným činí bohatství ukryté ve vzácném díle uměleckém. Smetana by nebyl býval tím, čím nám dnes je, kdyby nebylo bývalo oddané a láskyplným porozuměním vedené smetanovské kritiky posledních třiceti nebo čtyřiceti let. Nemáme-li ještě klasiků, nebo nemáme-li jich ještě tolik, kolik je jich potřebí k plnému životu kulturnímu a k růstu zdravé kulturní tradice, je to tím, že máme málo kritiků, kteří by pokorně a oddaně sloužili velikým zjevům naší literatury a našeho umění. Kritici, kterým je cizí dílo jen záminkou, aby upozornili na sebe, klasiků nám nevytvoří.

* * *

Stejně jako mi kulturní aktivismus neznamena kulturní radikalismus, musím důrazně se opřít proti tomu, aby požadavek zdravé tradičnosti byl snad vykládán jako přitakávání historismu. Je příznačné pro neživotnost a nevěčnost našeho myšlení, že trpíme na jedné straně přemírou historismu a na straně druhé nedostatkem tradice. Historismus i tradice se obracejí k minulosti, ale jejich vztah k ní je zcela opačný. Historismus se utíká k minulosti, protože nemá sil pro přítomnost. Tradice, je-li chápána správně, opírá se o minulost, aby lépe zápasila s přítomností. Historismus je mechanický, tradičnost je aktivní. Nebylo

by správné, popírat všecku důležitost minulosti, ale její jediný význam je v tom, co z ní vytěžíme pro přítomnost.

Historismus stejně jako upřílišněný kult romantického ideálu básnického je údělem těch národů a těch dob, jimž byla osudem odepřena možnost nebo schopnost aktivního života. Proto tlak obou byl u nás tak silný v nové době. Zrovna tak jako byl Kaizl tímto sveden k falešnému vytčení své životní dráhy, byla „Česká otázka“ zkreslena oním. Teze, které jsou nejvnitřnějším postulátem mravního přesvědčení Masarykova a které by bylo stačilo odůvodnit eticky a filosoficky, pokusil se autor podepřít podrobným důkazem historickým, který dal odpůrcům vítanou příležitost k polemice a pozornost nezúčastněných zavedl na scestí. Kaizl i Masaryk byli ovšem osobnostmi tak bohatých fondů vlastních, že nesourodý vliv dovedl jen na okamžik zastřít pravou povahu jejich myšlení. Hůře je tam, kde není dost vlastní tvořivé síly, která by dusivost historismu překonala. Chudá náboženská bilance novověkého českého protestantismu je dokladem toho, jak historismus neoživuje, nýbrž ubíjí.

* * *

Ani staré a bohaté kultury se dnes při zesílené výměně myšlenek neubrání vlivům cizím. Kultura mladá a po mnohé stránce teprve budovaná, jako je kultura česká, je vydána vlivům cizím tím více. Krejčí se domnívá, že chtivý zájem náš o všecko cizí je podstatným znakem našeho typu vzdělání. Lze namítnout, že taková kulturní zvědavost bývá kolísavá, měníc se podle kulturní nasycenosti. Renesanční Anglie byla nadána kulturní zvědavostí v plné míře, ale čím více rostlo vlastní bohatství anglické kultury, tím více zvědavosti té ubývalo. A dnešní Anglie, ačkoli válka poněkud zesílila její zájem o různé národy cizí, nedá se přes všechno světoběžnictví svých občanů po té stránce ani srovnávat s Německem nebo s námi. Je ovšem možno, že vývoj naší kultury, spadající do dob čilého kontaktu intelektuálního, nestlačí nás zájem o cizí myšlení a cítění nikdy tak důkladně. Bud' jak bud', s cizími vlivy kultur-

ními bude třeba u nás přes všechno možné posílení tradice domácí stále ještě dlouho počítati.

Obavami o národní svéráz nás fakt ten plniti nemusí. Nesejde na cizích vlivech, nýbrž na síle vlastní tvořivosti národní, která vlivy ty strahuje a překonává. Shakespeare tvořil v pravém průvanu cizích vlivů, přímých i nepřímých, a přece mu nikdo neupře anglickost. Pasivně se k cizím vlivům stavěti ovšem není radno, zejména nám, kteří jsme v moderní době neprokázali dost svérázné jadrnosti. Je proto radostným zjevem nově nabyté svobodné vůle kulturní, že se u nás počalo diskutovati o kulturní orientaci, tj. o tom, který vliv cizí bychom na sebe měli nechati silněji působiti a kterému vlivu bychom se měli bránit. Naprosto nelze souhlasiti s míněním Krejčího, že tu rozhoduje jen a jen lokální blízkost. Střídání cizích vlivů v hrdinských dobách nové literatury anglické naprosto nebylo určováno sousedstvím, nýbrž tím, co která cizí kultura přinášela darem kulturnímu hladu renesančních Angličanů. A historie polských vlivů v nové české literatuře je určována nikoli větší nebo menší zeměpisnou blízkostí, nýbrž stoupáním a klesáním kulturních sympatií. Přidávám se proto k Vočadlovu mínění o významu kulturní příbuznosti pro sílu kulturního vlivu a myslím, že kulturní aktivismus může a musí si vybíráti mezi možnými cizími vlivy.

* * *

Odpor proti německému vlivu je jednou z obou hlavních tezí knížky Vočadlovy. Odpor ten je velmi pochopitelný. Němečtí literární historici se symptomatickým odbornickým zájmem pro veličiny posledního řádu dovedli sice naplniti literární dějiny německé od začátku do konce řadou jmen a dat, ale to vše nemůže zakrýti fakt, že po dlouhých pět století, od polovice třináctého století do polovice století osmnáctého, bylo Německo u srovnání s Francií, Itálií a Anglií kulturně chudé a hrubé, a že nám v době té jeho vliv spíše škodil, než prospíval. Sám jsem se pokusil srovnáním renesance v Čechách s renesancí v Anglii ukázati, oč byla česká kultura ochuzena, když na počátku šestnáctého století čeští intelektuálové z důvodů náboženských místo do Itálie počali choditi do Německa.

Mimo to neučinilo kulturu německou sympatičtější úsilí, se kterým od osmnáctého století nám byla vnucována. Proto heslo „odněmčit se“ objevovalo se po převratu zcela spontánně. Jenže není možno je vykládati s Vočadlem tak, že se máme vůbec přestat zajímati o věci německé. Není to možno již z důvodů politických. Když po válce uvažovali v Anglii o tom, mají-li na středních školách podržeti vyučování němčině, bylo řečeno moudře v jeho prospěch, že si demokracie nemůže dovolit neinformovanost. Větu tu můžeme beze všeho aplikovati na sebe jako státonosný národ ve státě s velikou menšinou německou a to tím spíše, vidíme-li z rozkvětu francouzské germanistiky před válkou i po válce, že se na západ od Rýna uznává zásada pronesená v Anglii. Těsný styk s Němci by ostatně ani nepřipustil provedení radikálního návrhu Vočadlova, abychom se na dvě generace přestali učit německy. Jak silný je tlak poměrů v otázce cizích jazyků, potvrzuje statistika jazykových kursů pořádaných Klubem moderních filologů, při nichž od převratu poptávka po kursech německých neustále stoupá a poptávka po kursech jazyků slovanských bohužel neustále klesá. Ostatně nám moderní Německo může leccos dáti. Neslibuji si mnoho od jeho moderní literatury (z moudrosti Goethovy jsme dosud málo vytěžili), ale německá organizace práce průmyslové, obchodní i vědecké, třeba že hřešívá mechanickou soustavností, leč čemus by mohla přiučit nás, kteří po té stránce naopak spíše trpíme neorganizací. Heslo odněmčit se nelze tedy vykládat jinak, nežli že se nesmíme kulturně omezovati na Německo, nýbrž že německý vliv kulturní, silný už bezprostřední blízkostí, musíme vyvažovati sblížením s kulturami jinými.

* * *

Žádoucnost francouzského vlivu u nás zdá se být tak samozřejmá a naše duševní blízkost Francouzům tak očividná, že pochybnosti, vyjadřované F. V. Krejčím o té samozřejmosti a očividnosti, jsou výjimečné. Každý, kdo zná bohatou kulturu francouzskou v jejím nerušeném vývoji po staletí, nemůže se jí nepodivovati; ale přes to, že sám sdílím tento podiv, přidružuji se k pochybovačnosti Krejčího. Neboť francouz-

ský vliv u nás v moderní době nebyl vždycky příznivý a naše duševní příbuznost s Francouzi je rozhodně menší nežli naše politické sympatie k nim. Ještě u Vrchlického posílila francouzská literatura vrozené mu básnické rozkošnictví, pro něž bohužel naše literární tradice nebyla ještě dost vyspělá, a u Zeyera příznivě rozmnožila bohatství cizokrajných námětů, jimiž se potřebovala sytit jeho romantická fantasie. Ale literaturu mladší zavedl hlavně francouzský vliv do artističnosti a způsobil, že český literát stále ještě leckdy chce kulturní hlad český místo vydatným soustem poctivého chleba nasytiti podezřelými lahůdkami cizí vůně. Vina za vše to padá ovšem i na mechanický a nekritický způsob, kterým se pěna z bohatého kotle francouzského tvoření přimíchávala do chudé venkovské české polévky. Kritici chodící po chůdách estetizujícího individualismu selhali i tu, neboť nepoznali, jak ironická skepse, rafinovaná exotičnost a romantická otrávenost francouzské literatury z druhé polovice devatenáctého století je cizí naší tradici i našim potřebám. Snad později, až se propracujeme k vlastnímu hodnocení hlavních zjevů francouzské literatury, prospěje i nám formální jejich vyzrálost, a také vědecké a filosofické myšlení francouzské, třeba že jeho racionalistický a generalizující ráz není ve shodě s naším smyslem pro drobnou realitu, přiučí nás jasnosti a určitosti. Ale rozdíl mezi rafinovaností staré intelektualistické kultury, která ani u poválečné humanitářské francouzské literatury nemizí, a kulturou národa ještě zpola selského zůstane vždy překážkou intimního a zdravého sblížení.

* * *

Proti orientaci anglické, které se tak rozhodně zastává Vočadlo, ozvalo se v celé diskusi jen málo zásadních námitek. Nestavím se do řad jejích stoupenců proto, že bych se podívoval všemu, co je anglické. Je dobře, že jsme ve společenské třídivosti nedosáhli ještě anglické dokonalosti; myšlenková čilost naše je sympatičtější, nežli duševní nepohyblivost a izolovanost průměrného anglického vzdělance; anglická neděle, které je někdy ještě i dětská hra urážkou Boha, je tolik pustší než neděle naše, oč jsou ulice anglických dělnických domků z neomítnutých červe-

ných cihel pustší, nežli naše průmyslové čtvrti; a anglické potlačování citovosti, ať v chladném uvažování nebo v individualistické sebekázní, se nám někdy, nikoliv neprávem, zdá až nelidské. Ale přes všechny možné výhrady má anglická kultura i při staleté své tradici jakousi naivní svěžest, která ji činí blízkou národům, které nechťejí za kulturní lesk prodati své mládí, a pevný vztah k životu, který posiluje jako horský vzduch. Máme-li se v hodnocení cizích vlivů, které se k nám derou, řídit požadavky zdravého národního růstu, pak jest vlivu kultury anglické přisouditi místo první, protože nám přináší obohacení myšlenkové, citové i mravní. Tradiční naše vlastnosti povahové se jím očišťují i korigují a leckdy téměř komplementárně doplňují.

Ústředním prvkem anglické kultury je anglické pojetí osobnosti, o něž se stejně zasloužil renesanční ideál gentlemana i puritánské zdůraznění mravní odpovědnosti. Je to pojetí zásadně rozdílné od pojetí, kterým je prosycena naše moderní literatura.

V naší kritické terminologii, skoro výhradně dosud orientované různými fázemi literárního romantismu, se za podstatný znak osobnosti pokládá originálnost a to originálnost pojímaná negativně ve smyslu odlišnosti od toho, co jest obvyklé. Je to pojetí, na něž už Havlíčekrazil známý svůj epigram. Anglosas pojímá osobnost jinak. Jemu je to výsledek určitosti mravní i myšlenkové. Originálnosti při tom nechybívá. Ale ta je jen jakýsi vedlejší produkt. Je to ovšem originálnost nevtráavá a při tom se projevující hlavně pozitivně jako myšlenková a mravní samostatnost. A jde ještě o jeden důležitý rozdíl. U nás se osobnost hodnotí téměř napořád jen literárně. U Anglosasů je osobnost požadavkem samotného života. Je v ní cítit bytost s teplou krví, nikoli jen stránky potištěného papíru.

Kladný realizmus je stejně konstantním znakem anglické kultury jako požadavek osobnosti myšlenkově i mravně výrazné. Ohlašoval se v literatuře anglické již dávno před renesancí, ale do samotného kmene národní kultury natrvalo byl vrouben sektářstvím sedmnáctého století. Století osmnácté, v němž se myšlenkově zrodila moderní Anglie, je z velké části dobou jeho rozkvětu a ani klasicismus ani romantika,

v Anglii ostatně jen z části protirealistická, nedovedly jím otrást. Anglický román od Defoea až po naše dny uchoval si nerušeně realistickou orientaci; co zbývá z anglického dramatu ze století osmnáctého i co nově v něm vyrostlo od konce století devatenáctého, všechno nese pečeť realizmu. Konkrétnost myšlení, se zdarem pěstovaná v anglických školách a příznačná pro veškeré anglické uvažování, vyrůstá stejně z jeho kořene jako praktický pragmatismus, který ve veřejném životě nic neměří podle teorie, nýbrž podle výsledků a který na jedné straně umožňuje konservativcům, aby byli leckdy opravdu pokrokovými, a na druhé straně vede k rozvážnosti anglických socialistů.

Kladný realizmus neznamena jen nebojácný pohled na skutečnost denního života, nýbrž i její přijímání za základ tvůrčí činnosti, a proto nemůže vésti jinam než k životní aktivitě, neznající rozporu mezi kulturou a civilisací. V moderním anglickém myšlení není proticivilizačního kultu chudoby. Wells staví své utopie tak, aby všichni jejich obyvatelé užívali moderního komfortu, a Shaw nazývá chudobu neřešití, již dlužno potírat. Průmyslovou revolucí, kterou Anglie prožila již v druhé polovici osmnáctého století, vymkla se sice i v Anglii civilisace hodně z područí kultury, ale od třicátých let devatenáctého století usilovně pracuje anglické myšlení o nápravu, aniž kdy sestoupilo k primitivismu, hlásanému Tolstým.

A ještě jeden rys je dlužno na anglické vzdělanosti zdůrazniti. Přesto, že dlouholetý nerušený vývoj sociální vedl k ostré společenské hranici mezi vyšší a nižší třídou, je myšlenková atmosféra moderní Anglie jednotnější, než myšlenková atmosféra naše. Kdežto u nás literární a umělecký snobismus odtíná od ostatního tělesa národního značnou část literárně a umělecky interesovaných inteligentů, připouští životná literatura anglická zjev analogický jen v míře nepatrné. A protože věcnost myšlení chrání anglickou debatu před tím, aby se stala zápasštěm osobních citlivostí, je možno v Anglii opravdu uplatňovati zásadu u nás stále ještě neproveditelnou, že demokracie je diskuse.

* * *

Kráčíme nejistě po nových svých cestách. Nevím, kde jinde hledati větší oporu a kde získati lepší výzbroje pro zápas s úkoly politickými, hospodářskými a kulturními, než v tradičních vlastnostech anglické kultury. Nejde o mechanické nebo otrocké napodobení. Nemůžeme se chtít poangličtit, stejně jako se nemůžeme chtít pofrancouzštit nebo zamerikanizovat. Běží jen o posilu. Kulturní aktivismus, třeba by sál živné šťávy i z půdy cizí, musí je měniti po svém v ovoce vlastní vůně a chuti.

Renesance v Čechách a v Anglii

Katastrofa bělohorská se dnes už obecně považuje za výsledek utkání dvou kultur. Francouzsky zjednodušující formulace Martenova, že se tu srazily katolický princip kultury románské s protestantským principem kultury germánské, byla sice právem odmítnuta jako příliš konstruuující, ale i prof. Pekař ve své výborné knize „Bílá Hora“ mluví o srážce dvou světů a kultur, z nichž jedna byla v jádře románská a druhá germánská, a z nichž Čechové velikou většinou bojovali za kulturu germánskou. Formulace Pekařova je u srovnání s nábožensko-kulturní formulací Martenovou národně kulturní. Je to rozdíl důležitý, neboť právě příklad anglický ukazuje, že i protestantismus mohl se v šestnáctém století inspirovati kulturou románskou a že tedy tragickou vinou českou byl nikoliv protestantismus sám, nýbrž protestantismus špatně orientovaný po stránce kulturní.

To je důsledek plynoucí ze srovnání renesance v Čechách a renesance v Anglii, srovnání velmi poučného a velmi trpkého. V humanistické předehře k renesanci Čechy Anglii předhonily. Netřeba mluvit o století čtrnáctém, kdy zapřádány byly četné nitky mezi Českou říší Karla IV. a Itálií Petrarcovou. Nejdůležitější rozdíl týkající se této doby je fakt, že Češi ze styků s tehdejší Itálií si odnesli záliby ryze učenecko-humanistické, kdežto Angličan Chaucer inspiraci k básnickým dílům v řeči národní, a fakt ten je sice velmi symptomatický, ale týká se spíše naší bilance středověké. Vlastní bilance humanistická ukazuje, že Dialog Jana mladšího z Rabštejna se klade do roku 1496, kdežto dialogická první část Morovy Utopie, kterou s dialogem Rabštejnovým možno srovnati v Anglii, vznikla teprve roku 1516 a že znacionalizování humanismu se projevilo v Čechách Všehrdovými Knihami devaterými už roku 1499, kdežto první cenné dílo znacionalizovaného humanismu anglického, Elyotův Governour, vzniklo teprve roku 1531.

V humanistické nebo učenecské fázi renesance měli tedy Češi značný předskok před Anglií. V Anglii však přišly po této fázi počáteční v neustálém vzestupu ještě dvě fáze další, renesance dvořanská, v níž anglická literatura, inspirovaná civilisačními ideály renesančního platonismu italského, vydala díla Sydneyova a Spenceroва, a renesance básnická, která usilujíc o cíle ryze umělecké vedla v dramatu a v erotické epice přes Marlowa k Shakespearovi, v lyrice se rozezvučela sty a sty graciézních sonetů a hebkých písní a v beletrii se s dočasným, ale čestným zdarem pokoušela o román romantický i realistický. Proti těmto dvěma vrcholným fázím renesance v Anglii nemohou se Čechy vykáhati ničím analogickým. Neboť krásná próza česká v šestnáctém století je reprezentována Rvačovským, české drama biblickými historiemi a Selským masopustem a předbělohorská poezie Šimonem Lomnickým z Budče.

Ten, kdo si uvědomí při studiu anglické renesance tato fakta, nezbaví se vtíravé otázky, proč zůstaly protestantské Čechy v druhé a třetí fázi renesance tak daleko za protestantskou Anglií, když ji v první fázi renesanční tolik předstihly alespoň časem?

Příčin bylo jistě několik, Čechy nebyly na cestě nového zámořského obchodu jako Anglie, a tep života v nich nebyl tak urychlen novými zkušenostmi jako v ostrovní říši Alžbětině. A – což je mnohem důležitější – dostali-li se Čechové ve styk s novým kulturním ruchem, nepůsobil u nich tak prudce a tak trvale. Byli snad k novým myšlenkám lhostejnější, chápali se jich chaběji. Alespoň tomu nasvědčuje rozdílný zájem o renesanční platonismus už v době humanistické; kdežto v anglické literatuře latinské i anglicky psané je obnovený platonismus důležitým zdrojem inspirace už od první skutečně tvořivé generace humanistů, mluví se v dějinách českého humanismu jen o jednom díle inspirovaném platónsky – je to *Microcosmus* Jana Šlechtý ze Všehrd – a to se ještě ztratilo. Zdá se tudíž, že myšlenky, jimiž duchovní úsilí rané renesance vyšlehlo nejvýš, nedošly v Čechách platného ohlasu. Nedovedly asi chytit dosti silně české mysli a česká srdce, protože teh-

dejšímu českému úsilí kulturnímu, podlomenému náboženskými bouřemi, chyběla potřebná intensita.

Nemálo jistě též působilo, že domácí tradice básnická byla v Čechách chudší než v Anglii, a že tudíž nebylo ničeho, oč by se nové proudy básnické byly mohly zachytiti. V Anglii brzo po zavedení tisku byla knižně vydána díla Chaucerova a také velká artušovská kompilace Maloryova, vydaná Caxtonem, působila na poesii nabádavě svými romantickými motivy. V Čechách nic takového nebylo, neboť doba husitská neměla, co by po té stránce odkázala generacím příštím.

Důležité bylo i to, že Čechy neměly vhodných společenských středisek, kde by se renesanční kultura, rázem svým aristokratická, byla mohla po česku vyvíjeti. Významný je tu rozdíl v kulturní funkci královského dvora anglického a českého v šestnáctém století. V Anglii větší část století připadá na vládu dvou výrazných panovníků z rodu Tudorského, Jindřicha VIII. a Alžběty. Dvůr jejich, ryze národní a při tom proniklý velkým úsilím kulturním, byl důležitým ohniskem snah renesančních. Čechy po celou dobu šestnáctého století neměly vůbec národního dvora královského, ba leckdy dvůr královský dlel dlouhý čas mimo zemi. Jistě i ve srovnávací charakteristice renesanční šlechty anglické a české by se našly poučné rozdíly. Netoliko po stránce politicko-sociální, nýbrž i po stránce ryze kulturní.

Nejdůležitější však bylo, že se v druhé třetině šestnáctého století radikálně změnil poměr Anglie a Čech k románskému světu. Je to fakt stejně ukazující k různé síle kulturní aktivity v obou zemích, jako nestejný ohlas, který v nich vzbudil renesanční platonismus. V Anglii od nastoupení Alžbětina považovala šlechta vyšší i nižší téměř za svou vlasteneckou povinnost, aby delší čas prodlévala za hranicemi, zejména ve Francii a Itálii, a obohacovala se tam všemi vhodnými vědomostmi a zkušenostmi. Domy vyslanců anglických v Paříži a v městech italských, pokud města ta nebyla pod vlivem španělským nebo pod vládou papežskou, byly leckdy pravými pensionáty pro mladé šlechtice anglické, toužící po vzdělání. Celá literatura pokynů a příruček pro cesty do těchto zemí románských vyrostla tehdy v Anglii, a i když na začátku

století sedmnáctého Francie se stala pro Angličany přitažlivější než Itálie, zůstala atrakční moc italského kulturního prostředí tak silná, že dovedla ještě v třicátých letech přivábiti mladého puritána Miliona. S Německem měli Angličané šestnáctého století také kulturní styky, zejména v první polovině století, ačkoliv tehdy soupeřila brzo Ženeva v očích Angličanů s hlavními středisky německého protestantismu. Ale hlavní kulturní orientace renesanční Anglie byla přes všechn její protestantismus románská, a bohatá žeň anglické literatury renesanční vyrostla úplně z kořenů románských.

Jinak bylo v Čechách. Po slibných začátcích českého humanismu změnila se kulturní orientace. Místo do Itálie, v níž právě dozrála tehdy národní literatura ve skvělé a bohaté plody, obraceli se od třicátých let šestnáctého století Čechové, jdoucí za vzděláním, houfně do Německa, jehož duševní zchudlost a zhrublost kupodivu stačovala pokleslé jejich kulturní dychtivosti. Odtud si jako literární kořist mohli přinést jen hluchý pedantismus formalistních latiníků. Jaký div, že brzy po tom básnictví v Čechách representovaly hlavně Farragines družiny Hodějovského. Jedinou chloubou české literatury v druhé polovině šestnáctého století je literatura českobratrská. A ta, majíc vedle svých cílů náboženských orientaci hlavně filologickou a letopiseckou, poskytovala málo podnětů k rozvíjení plného života kulturního. Českobratrské hnutí nemělo svého Miliona, protože česká renesance neměla svého Shakespeara. I bible Kralická, jak se mi zdá, je právě z důvodů filologických přeceňována ve své hodnotě ryze literární. Alespoň anglická Authorised Version mi připadá jako literatura cennější. Možná ovšem, že je to jen zdání způsobené tím, že pro přerování literární tradice české je dnešnímu Čechovi Kralická bible jazykovou formou vzdálenější, než Authorised Version dnešnímu Angličanovi.

I hloubka tohoto přerování, myslím, byla způsobena chudostí české kultury renesanční. V Anglii puritánství nabylo moci až po úplném naplnění renesance. Neudusilo horoucnost básnickou a žízeň po kráse, nýbrž ji jen přitlumilo a k renesančnímu idealismu životnímu i básnickému přidalo jako stálého soupeře a společníka tuhý a mravně

pevný realizmus. Ty dvě složky pak už nikdy nevymizely z kulturního života anglického a ve svém neustálém zápase dodávají mu bohaté plnosti. V Čechách českobratrství – stejně jako před tím husitství – nabývalo převahy dřív, než mohla vyspěti v svérázné formy česká radost ze života a krásy. Česká kultura doby renesanční byla chudá ve své náboženské jednostrannosti, a když katastrofou bělohorskou byly podřaty kořeny českého usilování náboženského, nezbylo nic, z čeho by dál byla mohla žít samostatná česká kultura. Teprve doba moderní vytvořila u nás v dostatečné síle druhý pól kulturního zápasení, umění jako výraz radosti ze života. Výlučná básnicko-umělecká orientace moderní naší kultury je však novou jednostranností, a teprve bude-li oživeno v původní síle české vědomí mravní závaznosti a česká potřeba formovat život v souhlase s ní, bude možno doufat, že se kulturní život náš jednou rozehraje alespoň přibližně v tak bohaté plnosti, jako kulturní život anglický.

Veřejné mínění u nás a jinde

Přednášky presidenta Mac Crackena na univerzitě Karlově podávaly hojně materiálu ke srovnání nejen školství, nýbrž i všeho života v Americe a u nás. Při poutavých jeho výkladech leckdy se posluchači maně vtíraly otázky, proč u nás tak a ne jinak. Jedna z nich, u mne zvlášť neodbytná, protože jitřila starou nespokojenost, týkala se veřejného mínění u nás. President Mac Cracken prohlašoval, že cílem vši americké výchovy je vybudovati zdravé veřejné mínění, o něž bezpečně by se mohlo opírat ústrojí státní, a na příkladu z veřejného zdravotnictví ukazoval, že takové veřejné mínění ve Spojených státech existuje a že mocně působí na řešení veřejných otázek. U nás je jinak. Citlivě a úspěšně reaguje u nás veřejné mínění stále ještě jen na věci, týkající se otázek národnostních. Holá národní existence je u nás stále ještě předmětem takové starostlivé péče, že nelze si představit, že by se veřejný život mohl obrátiti bez mocného protestu veliké většiny směrem, který by byl po té stránce považován za nebezpečný. Mimo otázku národnostní existuje u nás veřejné mínění snad jen ještě ve věcech uměleckých. Alespoň myslím, že by v Praze byla nemožná taková hromada nevkusnosti, jako je honosný mramorový pomník královny Viktorie před Buckinghamským palácem v Londýně. V ostatních oborech veřejného života – a to v oborech pro existenci státu nejdůležitějších, ve věcech řádné a poctivé správy a v otázkách zdravého politického života – veřejné mínění u nás neexistuje nebo alespoň nefunguje dobře. Je to zjev, který do značné míry je kořenem mnohých našich těžkostí a který si proto zasluhuje bližšího rozboru.

Aktivní veřejné mínění – neboť takové tu mám na mysli – vykazuje ve svém vzniku několik složek. První podmínkou jeho existence je dobře založený a pevný úsudek o věcech veřejného života. Nechci popírat, že je u nás o věci veřejného života zájem. Ale zájem ten se příliš často projevuje úsudky kvapnými a povrchními, v nichž složky citové nahra-

zují průkazná fakta. Domněnky často velmi závažné se kolportují bez nejmenšího pokusu o verifikaci. Je to věc, která zaráží právě u naší inteligence. Drobný náš lid usuzuje v úzkém kruhu svých denních zkušeností bezpečně a trefně. Inteligence by tuto bezpečnost a trefnost lidového usuzování měla svým vzděláním rozšířit na široký okruh veřejného života, ale místo toho nedostatkem styku se skutečným životem ztrácí leckdy i tu míru bezpečného usuzování, která vyznačuje naše drobné lidi.

Je třeba nápravy ve způsobu našeho myšlení. Je pravda, že průměrný Čech většinou ví mnohem více, než na příklad průměrný Angličan. Ale je skutečností stejně nepopíratelnou, že průměrný Angličan se svou menší zásobou vědomostí pořídí pravidlem ve světě víc, neboť dospívá ve věcech praktického života rychleji a bezpečněji k pevným úsudkům o situaci a o způsobu, jak ji řešiti. Jde tu o dvojí rozdíl mezi Čechem a Angličanem. Předně o metodu myšlení, o myšlenkovou ekonomiku, o soustředění na věc, která je hlavní vůbec nebo alespoň po ten čas.

Zajímavým ukazatelem našich nedostatků po té stránce je fakt, že z těch, kdož přicházejí jako řádní posluchači na naše vysoké školy, dovede podle mé zkušenosti málo kdo podati stručný, jasný a úplný výtah z čteného pojednání nebo z čtené knihy. A bojím se, že tohoto nedostatku, zaviněného našimi školami středními, nenapravují mnoho ani školy vysoké. Druhý rozdíl se týká faktů, s nimiž myšlení operuje. Naše zásoba poznatků, kterou přijímáme za studií středoškolských i vysokoškolských, je rázu značně abstraktního. A ani v letech pozdějších, kdy nové poznatky o životě čerpáme hlavně z novin, nevzrůstá naše zásoba faktů konkrétních tak, jak by měla. Neboť naše noviny nepřijaly zásadu, že hlavní funkcí žurnalistiky je podávati pokud možno rychlé, přesné a spolehlivé zprávy o všem, co důležitého se děje ve světě. Čítáme v nich jen kusý zlomek zpráv, neboť si vybírají podle libosti z došlých informací vždy jen to, co se jim hodí, a i ten zlomek podávají ne objektivně, nýbrž s doprovodem stranicky zbarveným.

Otázky cizinců nás často usvědčí, jak málo konkrétních faktů míváme pohotově o poměrech ve vlastním státě, mnohdy jest u nás nesnad-

no zjistiti spolehlivou pravdu v důležitých otázkách denního života. Všechno naše myšlení a usuzování trpí malou úctou před spolehlivými fakty.

Angličan myslí konkrétněji – známé anglické mistrovství v spisování popularizujících knih vědeckých je tu symptomatické – a toto konkrétní myšlení se může ve věcech veřejných bezpečně opírat o zásobu spolehlivých fakt, která mu denně přinášejí noviny. U nás je po všech těch stránkách třeba nápravy. Musíme se navykat myslet koncentrovaně a konkrétně a naše myšlení o věcech veřejných musí být napájeno přesnými a dostatečnými fakty. Jinak nedojdeme k pevnému a dobře založenému úsudku o aktuálních problémech veřejného života, který je základem veřejného mínění.

Utvořiti si bezpečný a pevný úsudek o veřejných záležitostech je věc zralosti myšlenkové. Druhý důležitý činitel, jímž se tvoří veřejné mínění, je rázu především mravního. Jde o to, abychom ze svého úsudku odvodili praktické důsledky a pevně a vytrvale hleděli prosaditi to, co považujeme za správné. Po této stránce selhává naše veřejnost ještě žalostněji, než při tvoření úsudku. Žádný Angličan ani Američan nepochopí, jak je možno, aby si naše poplatnictvo nedovedlo prosaditi úspornější a technicky dokonalejší hospodaření ve veřejných podnicích a vůbec s veřejnými penězi. A podobně tomu je i s otázkami veřejné správy vůbec. U nás se příliš mnoho hubuje na prázdno. Buď hubujeme neprávem z netrpělivosti nebo ze zvyku, nebo hubujeme právem, ale nestaráme se o nápravu. Jsme v jádře idylikové, kteří se ještě nezbavili touhy po klidu vesniček, malých měst nebo zapadlých uliček pražských. Spíše si dáme cokoli líbiti, než abychom se ozvali a bojem za své právo porušili heslo nechati vše v klidu. Angličan je po té stránce nejen energičtější, nýbrž má také mnohem silnější cit pro obranu svého práva. Náš veřejný život trpí tím, že právě lepší část našeho obcenstva málo rezolutně hájí svých práv v denním životě a že příliš nechává volnou půdu těm, kdo si dovedou nevybíravým způsobem hledět svého prospěchu.

Největší závady, jež překážejí v tvoření veřejného mínění u nás, nejsou však v lidech, kteří by mohli být jeho tvůrci, nýbrž v těch, k nimž by se jejich činnost obracela. Má-li se aktivní veřejné mínění utvořit a má-li docílit výsledků, musí být lidé přístupni argumentům. Avšak k tomu u nás mnoho schází. U nás bojovník za nápravu věci špatné ani nenajde dostatek pomocníků, kteří by akci jeho posílili, ani nenajde přístupného sluchu u těch, v jejichž moci je, aby sjednali nápravu. V obou případech vadí přílišné naše autoritářství.

Má-li se vytvořit mocné veřejné mínění, je třeba solidarity všech těch, kdo poctivě usilují o dobrou věc. Docílit však solidarity pouhým rozumovým přesvědčováním bez emfatického apelu na cit, je u nás těžko, neboť jsme myšlenkově nesnášenliví. Nestačí nám, aby druhý s námi souhlasil v hlavní věci, chceme souhlas stoprocentní i v detailech. Nedovedeme si vážit na tolik mínění odchylného, abychom se dovedli s ním snést. Pozorovatel posuzující české poměry podle norem západoevropských pravil nedávno, že u nás lidé neznají problému. Necítí, že existují otázky, k nimž není jasné odpovědi a k nimž je proto možno se blížiti s různých stran a s různým výsledkem. Proto u nás je tak nesnadná výměna myšlenek, neboť každý je přesvědčen, že zná celou pravdu, ovšem pravdu svou. Proto kritika naše je tak dravá v odmítání toho, s čím nesouhlasí. Proto tím větší drobení stran a strániček, čím víc její příslušníci dbají o programovou jasnost. Proto také nedostatek solidarity v opravných akcích, jimiž se projevuje zdravé veřejné mínění.

Velkým nepřítelem aktivního veřejného mínění u nás je i autoritářství rozhodujících osob, ať už rozhodují o věcech malých nebo velkých. Znali jsme je už dávno z umíněné panovačnosti nahodilých městských správ a ze samovládnosti dočasných držitelů vysokoškolských stolic, ale teprve převrat ukázal, co je v nás nadání k autokracii. Naše úřady a naše veřejné korporace tvoří skupiny velkých a malých satrapíí, žárlivě do sebe uzavřených a často mezi sebou bojujících. Parlamentní většina se proměnila v oligarchii, která se nestará o mínění voličstva. Alespoň nikdy od začátku parlamentního systému u nás ne-

chodili poslanci tak málo mezi lid jako teď, a protože volební náš systém nezná doplňovacích voleb, žije náš parlament vůbec mimo jakýkoli viditelný styk se změnami ve smýšlení občanstva. To je stav, jenž vznikl z chabosti veřejného mínění u nás a jenž s druhé strany také brání tomu, aby se u nás skutečné veřejné mínění vytvořilo.

Není utěšený obraz, který se nám naskytl při rozboru složek veřejného mínění u nás. Vady v nich konstatované zasahují svými důsledky všechen náš veřejný život. Mnoho by se změnilo, kdyby se nám podařilo vytvořiti stejně vlivné a stejně zdravé veřejné mínění, jako na př. v Anglii. Cesta k němu vede, jak patrno, přes obrodu myšlenkovou a mravní. Příklad zemí anglosaských může nám být na ní poučením i posilou.

Význam anglické průměrnosti

Průměrnost je podstatným znakem života ve vzdělaných středních vrstvách anglických. Pravda, průměrnost vysoké úrovně, ale přece jenom průměrnost. Kdo přijde do Anglie od nás, setkává se s jejími symptomy na každém kroku. Svědčí o ní ulice s dlouhými řadami domů zcela stejných nejen ve vnější podobě, nýbrž i ve vnitřním zařízení. Vypráví o ní stejně uniformita jídel, která jíte v domácnostech, jako uniformita mužů a žen, s kterými se při tom setkáváte. Zřejmé její ohlasy najdete v nejpřednějších anglických revuích a anglický román a anglické moderní drama jimi překypuje. Směřuje k ní praktický anglický common sense i ideál anglického gentlemanství. Českého inteligenta průměrnost ta při prvním styku zarazí. Podle své české orientace vytkne Angličanům prostřednost uměleckou nebo myšlenkovou, nedostatek citovosti nebo chabost intelektuálního zájmu, a nepřijde-li do Anglie už z domova nasáklý anglofilstvím, je obyčejně pohotově s odmítavým úsudkem o anglické kultuře vůbec. A přece má tato anglická průměrnost velmi silné pozitivní stránky. Neváhám se přiznati, že právě v ní vidím důležitý zdroj anglické síly a naopak v našem úsilí po nadprůměrnosti za každou cenu přední kořen naší slabosti.

Vážím si anglické průměrnosti předně jako pramene, z něhož se prýští anglický realistický optimismus. Angličan průměrností nepohrdá ani v lidech ani v životních vyhlídkách a výsledcích, nýbrž dovede ji ocenit a poctivě s ní počítá. Ví, že v průměrných lidech možno najít spolehlivé přátele a dobré pomocníky a že průměrný život mu poskytuje dost možností pro jeho aktivní ctižádost a dosti materiálu pro jeho zájem myšlenkový a citový. Nedivme se proto, že je v anglické literatuře tak málo pendantů k četným našim vyprávěním a hrám o lidech zklamaných životem. Angličan nenapíná luk svých životních snah nad možnost dostřelu a proto je optimista. Nebylo by u nás méně zklamání a více optimismu, kdyby naše inteligence nebyla tak romanticky zami-

lována do nadprůměrné jedinečnosti v nadání, výkonech i životních osudech?

Jest ovšem dlužno připustiti, že anglická průměrnost je lepší než průměrnost naše, ať jde o osoby nebo o životní rozpětí. Ale i to je z valné části naší vinou, protože průměrnost podceňujeme, nevšímáme si jí a nepěstujeme jí. Pohledme jen na naše školy. Naše střední školství je po dobrém německém vzoru organizováno tak, jakoby všichni abiturienti měli dál studovat k doktorátu, a naše fakulty filosofické a přírodovědecké jakoby měly za úkol připravovati všechny své posluchače k habilitaci. Co na tom, dospěje-li k doktorátu jen malé procento středoškolských abiturientů (a ani s tím procentem si nevíme rady) a habilituje-li se z tisíce absolvovaných filosofů nebo přírodovědců stěží jediný. Malému zlomku těch, kteří mají nadprůměrné nadání nebo aspoň ambice, obětujeme velkou většinu studentů průměrných. Netoliko je nutíme k práci nad jejich schopnosti, nýbrž záplavou poznatků v nich ubíjíme síly tvořivé. Vidím čím dále tím jasněji, že je přímý vztah mezi způsobem, jímž je zatížena něčí duševní kapacita, a jeho tvořivostí. Má-li tvořivost pracovati, nesmí duševní kapacita být zatížena až po samou mez své nosnosti. Jinak se stávají poznatky mrtvým kapitálem, s nímž majitel nedovede pracovati. Angličan, jehož průměrná zásoba vědomostí je podle našich měřítek malá, poněvadž je vzděláván podle měřítká průměrnosti, uchovává si vládu nad nimi, disponuje jimi volně tvořivě. U nás přemíra poznatků, hromaděných nad rozumný průměr, podlamuje duševní aktivnost. Tím si vysvětluji fakt, že naše inteligence, vědomostmi výborně vyzbrojená, v praxi tak často zklamává. Kdo by si nevzpomněl na ty četné primusy našich středních škol, kteří nesplnili naději do nich skládaných!

Nerad bych vzbudil domněnání, že straním průměrnosti na úkor nadprůměrnosti. Nikoli. Tvrdím jen, že nadprůměrnost je vzácné koření a že mnoho ztrácíme tím, že si zařizujeme život napořád podle jejího výjimečného měřítká. Právě Anglie ukazuje, že silná průměrnost bývá také výbornou oporou pro ty, kdo mají nadání k nadprůměrnosti. Jednak anglická výchova, směřujíc jen k průměrnosti, nejen nechává vol-

nou individuální tvořivost, nýbrž poskytuje dostatečně volnosti též pro samostatný úsudek a samostatný postřeh. Anglie přes uniformitu svých středních vrstev má v nich velmi mnoho lidí výrazných a nemalé procento lidí originálních. Na druhé straně nacházejí v Anglii aktivní typy lidí nadprůměrných mnohem snáze ohlas pro své snahy než u nás, neboť obecná průměrnost má v anglickém národě velikou stmelovací funkci. My jsme jistě lidé společensky velmi demokratičtí a ve styku různých tříd anglických se nám zdá být mnoho kastovníctví, ale intelektuálně jsme mnohem rozdrobenější a mnohem více rozdělení přehradami než Angličani. Anglický univerzitní profesor se snáze dohovří s laikem o problémech myšlenkových a anglický politický odborník se snáze dorozumí s prostým občanem o aktuálních otázkách veřejného života než jejich čeští kolegové. Proto také lze v Anglii ve věcech veřejných přesvědčovat argumentem, kdežto u nás je zapotřebí téměř vždy se dovolávat citu.

Nejsem si tím zcela jist, že se mi podařilo čtenáři ukázat, co rozumím anglickou průměrností, které se zastávám. Tolik je, doufám, přece jasno, že nerozumím jí všednost, netečnost, zaostalost, tupost k myšlenkám a nepřátelství k pokroku. Anglická průměrnost jeví se mi jako optimistická aktivnost, která se zcela a plodně vyžívá, protože neopouští realitu života. Jeví se mi jako v instinkt přešlá uvážlivost, která bezpečně zaměřuje na věci hlavní a stranou odsunuje honosivé, ale zbytečné detaily. Jeví se mi jako praktická a generacemi vyzkoušená moudrost, která se spokojuje s dosažením dosažitelného, protože ví, že jen ukázněností a umírněností se zabezpečuje nepřerývaný růst života a že nadprůměrnost, třeba nutná k dobývání nových pravd a nových hodnot, nemůže být obecným a jediným měřítkem. Právě proto, že vidím v anglické průměrnosti tu moudrost, tu uvážlivost a tu plodnou aktivnost, je mi líto, že máme do ní tak daleko.

V zajetí neživotnosti

Spor o životnost naší literatury, který se nedávno vynořil a který se posléze změnil v polemiku o hodnocení naší nejmladší básnické generace, obnažil hlubší problémy našeho kulturního života, než by se bylo zdálo podle úzce literátského ohlasu, který vzbudil. Neboť v podstatě jde o mučivou otázku, dovedeme-li se svým myšlením a cítěním stejně energicky a stejně úspěšně zmocňovat skutečnosti jako národové, žijící již dlouho plným životem kulturním a státní samostatností. O našem lidu jistě nikdo nepochybuje, že se staví k životu se stejnou naivní bezprostředností, jako lid jiných národů. Ale platí to též o našich třídách žijících vyššími formami života duševního, o třídách, které shrnujeme pod obecný název inteligence? Je náš vyšší život duševní prosycen konkrétností reálného a kladného prožívání?

Otázky tyto doléhají zejména na toho, kdo žije ve styku se světem anglosaským a jeho elementární žízni po skutečnosti. Neboť: právě anglicko-české paralely odpovídají na ně, jak se mi zdá, způsobem pro nás nepříznivým.

Všimněme si poezie. Anglické básnictví v nejlepších svých representantech – nejznámější u nás básník anglický a při tom jeden z největších, Shakespeare, je toho dostatečným důkazem – je prozářením a stupňováním skutečnosti. Je-li to sen, je to sen, jenž přitakává životu a posiluje víru v něj. I výrazem se anglická poezie úzce přimyká ke skutečnosti, neboť si volí svůj slovník z řeči obecné, povznášeje její slova ve svou oblast zhuštěním citovým. Pověra osmnáctého století o dikci básnické, odlišné od řeči obecné minula v ní bez následků. Recí básnických vizí anglických nebývají popřením obecného průměru, nýbrž jeho stupňováním. Jsou-li výjimky, potvrzují jen pravidlo. Zajímavě to ukazuje Byron a osudy jeho básnické slávy v Anglii.

Ani naše literatura není bez básníků a básní prosycených skutečností. Od Čelakovského jde jejich řada přes Erbena, Nerudu, Machara muž-

ných let a Bezruč k některým básníkům z generace nejmladší. Ale kterákoli celková antologie našeho básnictví – obě knihy vydané F. S. Procházkou velmi dobře to ukazují – nás přesvědčí, že takoví básníci a takové básně jsou u nás přece jen výjimkou.

Příliš mnoho je v naší poesii sil se stanoviska kladné životnosti záporných, a ty ji mění tu v mdlé předivo romantických tužeb a snů, onde v nepřesvědčivé protesty a nežádoucí zpovědi duší zakletých v churavý subjektivismus a jinde zase – snad nejčastěji – v pouhou hru hlučných nebo lesklých slov. Záporným těmto silám bezbranně padají za kořist slabší duchové, ale leckdy jím neodolají ani básniční vůdcové. Romantická teorie o nesmiřitelném protikladu poezie a života nakazila i renesanční pohanství Vrchlického. Otrávený subjektivismus byl stejně kletbou Máchovou i nemocí mladého Machara a celé kohorty našich moderních básníků. Výtce artističnosti nejen propadají do značné míry Lumírovci s Vrchlickým v čele a úplně skupina českých dekadentů, nýbrž nelze jí ušetřiti ani samého Březinu. Pouhá rétoričnost je znakem celých desítek našich epigonů. U srovnání s poesií anglickou je české básnictví ve svém celku daleko toho, aby bylo stupňováním a prozářením skutečného života. Většinou od života spíše odvádí, než aby posilovalo víru v něj, a soudíme-li z něho na české inteligenty, jeho tvůrce a chutnatele, nemůžeme říci, že by svědčilo o jejich vůli a schopnosti k tomu, aby se radostně a energicky stavěli k životu.

Stejně je tomu i s románem, který je tu ukazatelem ještě důležitějším. Neboť nikoli lyrika, tradičně u nás favorizovaná, nýbrž epika a drama jsou pravým měřítkem toho, jak se literatura dovede tvořivě zmocňovat života. Moderní román anglický, k němuž položili základ na počátku osmnáctého století Defoe, redaktoři Tatlera a Spectatora Steele a Addison, a Samuel Richardson, je román realistický, jenž se přimyká ke každodenní skutečnosti s láskyplnou oddaností a její nesrovnalosti si řeší daleko spíše humoristicky než pateticky. V jeho pevném, nekolísavém poměru k životní realitě je něco, co připomíná radostnou jistotu praktického křesťanství. A opravdu moderní badání ukazuje, že vývojově mu stojí blíže křesťanští horlitelé John Bunyan a George

Fox nežli anglický román šestnáctého a sedmnáctého století. Právě snad tato příbuznost realistického románu anglického s anglickou náboženskou náladou vysvětluje houževnatost, s níž anglický román podnes se drží tradiční své realistické orientace. Thomas Hardy a Meredith, Kipling a Wells, Galsworthy a Bennett, nejmladší generace anglických romanopisců, jejíž jména k nám teprve začínají pronikat, vyrostli a vyrůstají z téhož kořene, jako Fielding, Smollett, Goldsmith, Dickens, Thackeray, Bronteová a George Eliot. Cizí vlivy tu a tam modifikovaly domácí tradici, ale její proud tím své podstaty nezměnil. I historické romány po dobrém vzoru Waltera Scotta a romány dobrodružné po příkladu Stevensonově se přidržely zdravého realizmu anglického, jehož suverenita v oblastech románu byla za posledních 200 let na krátko přerušena jen v druhé polovici osmnáctého století módou pseudohistorických sensačních románů. Realistický román se stal v Anglii tak úplným výrazem moderního života, jako jím bylo drama v Anglii renesanční a novela v renesanční Itálii. Vyjadřuje a zároveň posiluje kladný vztah národa anglického ke skutečnostem života.

Nic takového nelze říci o románu českém, alespoň našem románu moderním. Realistický román v plné šíři epického zájmu máme dosud jen o životě venkovském. Právě když se český život kulturní začal rychleji vyvíjet od vesnických svých kořenů přes venkovská města a zapadlé ulice větších měst k úrovni západoevropské, zhroutila se naše stará tradice realistického románu pod nárazy z venčí. Zotvírali jsme okna do kořán cizím proudům literárním, vedeni jsouce správným poznáním, že není zdrávo seděti stále v závětrí, ale místo abychom byli cizí elementy přizpůsobili své tradici a svým potřebám jako to učinili Angličané v době Shakespearově, přizpůsobili jsme svou tradici a své potřeby cizím vzorům. Proto nemáme románem až na malé výjimky zachyceny v epické úplnosti moderní fáze našeho života. Český moderní román není povětšinou vůbec obrazem života, nýbrž výrazem duševní rozkolísanosti, mladické lyričnosti nebo artistické samolibosti svých autorů. O tom, že by se naše inteligence jaře a chtivě, jak se patří na

představitele národa kulturně mladého, chápala života, o tom podává náš moderní román málo důkazů.

Co jsme tu však dovozovali jen z jednotlivých druhů naší moderní krásné literatury, můžeme dovoditi z ní jako celku, přihlédneme-li k obecným jejím funkcím v národním životě.

Není pro naši literaturu moderní kritéria osudnějšího, nežli je kritérium hodnot výchovných. Nemyslím při tom na nějakou didaktickou tendenci. Jde o osvěžující pramen vody života, který má vyvěrati na dně každého díla opravdově básnického a uměleckého, o poklad moudré životní zkušenosti, který do takového díla ukládá autor právě proto, že jako básník a umělec hlouběji prohlédá a plněji vyjadřuje tajemství života, jde o poselství, které svým dílem přináší lidstvu. Zkuste z naší literatury zdánlivě tak bohaté vybrati díla, na nichž by dorůstající generace mohly sílit k samostatnému a kladnému chápání života. Jak málo najdete takových, která by učila srdce klidnému rytmu zdravého mužství a ženství, která by navykala zpříma a nebojácně hledět do víru životních zmatků, která by z bludiště úvah a hloubání vyváděla na spásnou cestu vedoucí k jednání a činům! Stejně zkušenosti na nás čekají, odhodláme-li se pátrat v naší literatuře po dílech, která by nám mohla býti rozjasňovateli a posilovateli v trpkých chvílích životních svízeli a zkoušek.

Malá životnost naší moderní literatury vede však ještě k jednomu důsledku. Literatura má i velikou funkci národně sjednocující. Jestliže v Anglii, v zemi silné a zdravé literární tradice, se ozývají starostlivé hlasy ptající se, plní-li literatura ještě tuto funkci, co říci u nás, kde se ze samé honby za originalností mění literární výraz mnohdy v tajnou abecedu, srozumitelnou jen úzkému kroužku zasvěcených? Kolik z té literatury, která je naší kritikou hodnocena v předních časopisech a revuích, pronikne ne snad do lidu, ale mezi průměrné čtenáře? Jistě by u nás nebylo tak veliké literatury překladové, kdyby vlastní naše literatura dovedla ukojit hlad široké obce čtenářské. Anglie poskytuje nám i po té stránce poučnou paralelu. I v anglické literatuře byly doby, kdy překlady převyšovaly domácí produkci, ale to byly doby, kdy se anglic-

ká literatura teprve rodila. Jakmile zesílila tvorba domácí, počaly překlady ustupovat a dnes až na klasická díla světové literatury netvoří překlady v písemnictví anglickém položku, která by si vynucovala pozornost.

Překládová horečka u nás není jen následkem nakladatelské pohodlnosti a ziskuchtivosti, nýbrž vzniká také především z prázdnoty nastalé tím, že naše literatura ve své neživotnosti a literátské exkluzivnosti nedovede postačit potřebám národním.

Neživotnou exkluzivnost, která nespojuje, nýbrž dělí, je možno vytknout i jinému druhu zájmu, jenž je pro naše inteligenty charakteristický. Nikde se snad tolik abstraktní vědeckost nepřeceňuje a nikde není pozitivní vliv vědeckého myšlení na skutečný život poměrně tak malý, jako u nás. Vědecké myšlení znamená myšlení logické, objektivní a ekonomické. Myslí, mluví, píše, jedná logicky, objektivně a ekonomicky naše inteligence, která tolik si zakládá na své vědeckosti? Chybu vidím v tom, že se přeceňuje vědeckost ryze abstraktní a nedoceňuje se to, co je obecným širokým základem, na němž vědeckost vyrůstá jen jako vyšší a speciální útvar, totiž prostě poctivé a elementárně logické myšlení. Opravdová vědeckost zůstane vždy jen výsadou neveliké celkem družiny vědeckých badatelů, kdežto poctivé, usilovné a logicky důsledné myšlení se může stát majetkem celého národa. O pěstování tohoto myšlení se naše inteligence nestará, šíříc místo toho jen jakousi mechanickou, neživotnou teoretičnost, které nejde ani o vztah k životní praxi ani o originálnost pojetí založenou na novém pochopení skutečnosti. Uznávám důležitost teorie, ale ta musí vycházet z praxe a přecházet v praxi. Neboť teorii nikdy nedodá důležitosti pouhá akademická povýšenost, nýbrž jen reálný vztah k životní skutečnosti. Ostatně ani naši opravdové akademické vědci, poznatkovým materiálem i skeptickou kritičností značně vyspělé, by neškodil vřelejší vztah ke konkrétní skutečnosti. Jeho nedostatkem si vysvětlují, že přes svou vysokou úroveň v posledních třiceti letech dala za tu dobu světu poměrně málo originálních myšlenek a že vytvořila poměrně málo markantních

osobností, jimž vědeckost není jen zaměstnáním, jež se může odložit jako šat, nýbrž tvořivým principem celého života.

* * *

Ukázal jsem na několik symptomů, z nichž soudím, že naše inteligence stůně nedostatkem životní konkrétnosti. Symptomy ty by se snadno daly rozmnožiti. Dalo by se mluvit o tom, že otázku náboženskou naše inteligence velkou většinou cítí jen jako příkaz historický a politický nebo jako problém vědecký, nikoli jako palčivě aktuální věc nejvlastnější životní praxe, jako je pravidlem v zemích anglosaských. Bylo by možno mluvit o tom, jak naše inteligence selhává v činném životě veřejném. Ale není třeba hromadit důkazy diagnosy, je třeba se ohlédnout po léku. Naše inteligence se vyvinula v skleníkovém ovzduší naší bývalé politické nemohoucnosti příliš rychle a bez korektury energickou životní aktivností. Vyhnala jako květina v zešeřeném zátíší v churavé haluzky a květy umělecké a intelektuální přejemnělosti, příliš vzdálené naší národní podstaty. Doufejme, že nejsprávnější nápravu zjedná změna v politické moci, která poskytuje tolik příležitostí k životní aktivitě. Ale náprava touto cestou pozvolného a samočinného vývoje je příliš zdlouhavá a pro začátek má svoje vlastní nebezpečí, neboť zatím co poctiví, ale neživotní inteligenti se budou pomalu přeorientovávat, budou mít hlavní slovo v naší politické veřejnosti lidé méně skrupulosní, ale energičtí. Proto je nutno napomáhat vývoji vědomým úsilím. To je důvod, který mne přiměl, abych se odhodlal ke své diagnose, to je též důvod, který mne vede k pokusu o několik hesel, jimiž chci ukázat cestu k nápravě. Musíme se v životní konkrétnosti přiblížiti lidu třeba za cenu umělecké zjemnělosti a akademické povýšenosti. Musíme posilovat v sobě životní energii vlivy kultury anglosaské. Musíme bojovat proti všem zjevům umělecké a vědecké exklusivnosti nebo uměleckého a vědeckého hédonismu. A musíme svým úsilím o energickou životnost naplnit především českou školu ve všech jejích typech, musíme životnost vtisknout jako základní znak celé české výchově.

Mateřský jazyk a domácí literatura základem národní výchovy

Již před několika roky, mluvě o britské anketě o moderních jazycích, upozornil jsem na komise, v nichž britští odborníci z příkazu vládního postupně pro jednotlivé skupiny předmětů – přírodní vědy, moderní jazyky, historii, staré jazyky, angličtinu – řeší problémy školní reformy, které se i ve Velké Británii staly válkou velmi naléhavými. Komise jmenovaná britským ministerstvem školství v květnu r. 1919 k tomu, aby zkoumala místo a úkol mateřského jazyka a domácí literatury ve výchovném systému anglickém, podala r. 1921 zprávu o svém jednání v samostatné knížce. Chválil-li jsem zprávu komise o moderních jazycích, musím prohlásit, že zpráva, o níž chci promluvit dnes, zaslouží si chvály ještě větší. Není to kniha veliká – necelých čtyři sta stran malého formátu –, ale hutná a celistvá. Je opravdu podivuhodné, jak se dovedla komise o čtrnácti členech – sekretář komise byl patnáctý – sliti takřka v jedinou bytost, takže společnou prací vzniklo dílo nejen všestranné, ale i bez trhlin a rozporů. Vzácná anglická věcnost a tradiční dar poctivého přemýšlení se tu spojily dokonale s oddaným zanícením. Pro nás, kteří v nové své škole také musíme a chceme budovat pevné základy národního humanismu – už v říjnu r. 1918 vyšel v pedagogické části Věstníku českých profesorů programový článek prof. Ertla označený tímto heslem –, je zpráva anglické komise velikou posilou netoliko tím, že shrnuje konkrétní zkušenosti a návrhy, nýbrž i vším svým duchem poctivého úsilí a vší svou atmosférou jasného a samostatného uvažování.

Úkol, který komise projednala ve 42 schůzích poradních a 18 schůzích redakčních, vyslechnuvši 102 experty a opatřivši si posudky od zástupců všech typů škol, ode všech univerzit anglických a některých jiných, od četných podniků obchodních a průmyslových i od několika

místních školních úřadů, byl určen doslova takto: „Jest zkoumati místo, které má angličtina (jazyk i literatura) ve výchovné soustavě anglické, a poraditi, jak by její studium mohlo být nejlépe zvelebeno na školách všech typů, pokračovací školy v to počítajíc, i na univerzitách a jiných ústavech pro vyšší vzdělání, přihlíží-li se k požadavkům obecného vzdělání, k potřebám obchodu, svobodných povolání i služby státní a ke vztahům angličtiny k jiným oborům studijním.“ Již toto vymezení úkolu ukazuje jeden rys charakteristický a pro nás poučný, kterého komise v své zprávě plně dbala. Je to souvislost všeho školství. Nemám sice v patrnosti všechny naše školské akce, ale myslím, že celkem u nás vystupuje a jedná každý druh škol zvlášť. Různé typy našich škol – obecné s měšťanskými, střední, odborné, pokračovací, vysoké – jako by byly státy v sebe uzavřenými a žárlivě střehoucími své nezávislosti, nic nedbajíce toho, že jsou vesměs exponenty téže základní funkce a že se jejich úkoly i zkušenosti neliší v zásadě, nýbrž jen stupněm. V Anglii takového kastovníctví není, a protože byla komise sestavena z lidí dostatečně svobodomyšlných, aby bylo vymýceno i speciální anglické kastovníctví společenské, pojednává zpráva se stejnou objektivností o školách obecných i středních, odborných a pokračovacích i vysokých a zkoumá všude úkoly i hledá cestu k jejich splnění. Výklad tím nabývá přesvědčující širokosti a úplnosti, jichž např. svrchu uvedený článek Ertlův – založením svým ovšem mnohem skromnější – nemá, snaže se prostě ukázati, že humanistická výchova na školách středních je žádoucí a možná na základě mateřské řeči a domácí literatury i vzdělanosti vůbec, a ostatních typů škol, zvláště obecných a vysokých, se zatím nedotýkáje.

Široké linie, kterými se nesou výklady komise, nebyly však určeny jen úředním vymezením jejího úkolu, nýbrž i způsobem, kterým jej pojala. Opírajíc se o znění příkazu v druhé jeho části, rozhodla se komise, že zasadí své výklady speciální do úvah o otázce národní výchovy vůbec, a tak nabyla pro ně východiště nejen pevného, nýbrž i dost vysokého, aby se otvíraly široké výhledy na všechny strany. Tyto obecné úvahy jsou pro nás nadmíru poučné a pro kritiku celé zprávy zásadně

důležité. Výchova – prohlašuje komise – není totéž co poučení. Nejde o to, aby se žáci učili hotovým poznatkům, nýbrž aby byli vedeni při strádání životních zkušeností. Nejčennější po té stránce jsou zkušenosti o vztazích lidského života, jichž nabýváme stykem s lidmi. A tu literatura jako nejpřímější a nejtrvalejší způsob, jakým se člověk sdílí s lidmi o zkušenosti, je činitelem nad jiné důležitým. Toto pojetí literatury jako cesty ke styku s velikými duchy bylo velmi živé v době humanismu, kdy zkušenost byla hledána v autorech řeckých a římských. Dnes však není možno pokládati staré literatury za přiměřený základ obecného vzdělání. Národní výchova musí být taková, aby zahlazovala nebo zmirňovala v mládeži třídní rozdíly, a k starým literaturám široké vrstvy národního národa nemají teď přímého přístupu. Výchova se musí dále přímo týkat skutečného života, aby její účel byl srozumitelný každému, koho se týká, a aby mezi učitelem a žáky nastalo společenství zájmů; staré literatury jsou však příliš vzdáleny dnešního života. Pro Angličany nemůže tedy být jiného základu národní výchovy než literatura anglická, pojatá ovšem ne jako dovednost, zábava nebo ozdoba, nýbrž jako snůška nejvzácnějších zkušeností týkajících se přímo života. Jen literatura blízká životu může dáti žákům to, co výchova může dát nejčennějšího, totiž svobodu a nezávislost myšlení, volný výhled do života i silné vědomí rozdílu mezi konvencí a skutečností. I jazyk nutno pěstovati jako prostředek výrazu a sdělení, ne jako předmět zájmu filologického. Filologický rozbor jazyka je studium čistě vědecké a mělo by být se studiem literárního umění stejně málo směřováno jako chemický rozbor vody s pozorováním jejích barev a zvuků.

Tyto obecné zásady budeme moci ještě dostatečně poznati v jejich praktickém užití při jednotlivých otázkách speciálních, ale již tu chci vytknouti jejich důležitost. Zásady ty přímo vyplývají z tradičního ducha anglického školství, které je odedávna výchovné, snažíc se vytvářeti povahy, kdežto naše školství – zejména střední a vysoké – je téměř naprosto jen vzdělávací, poznatkové, krmíc a překrmujíc receptivní poznání a nevšímajíc si povahových kořenů, z nichž vyrůstají činy. Ve sporu těchto dvou metod je jistě pravda na straně anglické. Dokud se

nezmění převážně poznatkový ráz našeho školství, nebude možno u nás uskutečnit nutnou reformu povahovou, která teprve uvolní skryté naše schopnosti. Musíme přijít k poznání, že nesejde tak na tom, kolik kdo ví, jako spíše na tom, jak dovede myslit, cítit a jednat. Vědění samo o sobě je věc mrtvá, cenu má jen jako materiál, a ta se ukáže teprve užitím. Tyto zásady, tak jasné Anglosasovi a tak pořád ještě cizí nám, a jich užití v otázkách výchovy jsou základem všech speciálních výkladů, které čteme ve zprávě dál o angličtině na jednotlivých typech anglických škol.

Za první a hlavní úkol škol prvního stupně, tj. škol odpovídajících asi našim školám obecným a z části měšťanským, pokládá komise dáti žákům řeč, tj. dovésti je k tomu, aby dovedli vyjadřovati své myšlenky ústně i písemně a aby dovedli přijímati projevy osob jiných. Tím se teprve děti vlastně připínají k životu, myšlení a zkušeností svého národa, vyjádřeným slovy. Tím se teprve klade základ k jejich vychování, základ nutný, který se musí usilovně a všemožně budovat. Schopnost vyjadřovat své myšlenky je pro komisi vůbec kritériem toho, jak se škola osvědčila, a požadavkem, který např. i velké obchodní firmy anglické kladou na srdce anglickým školám především jiným. Komise důmyslně kritizuje různé metody, jak žáky škol elementárních cvičit v této schopnosti. Pro zajímavost podotýkám, že např. doporučuje užívání slovníku pro obohacení a podrobnější rozlišování zásoby slovní (my takového slovníku českého ani nemáme!), a příznivě se zmiňuje o veršování. „Čtení“ radí nahradit „literaturou“ hned, jakmile se ovládne technika. V takových hodinách literatury mají se žáci učit, jak lépe ovládat jazyk, jak si vyhledávat v knihách konkrétní poučení, jehož potřebují (patří sem užívání encyklopedií, slovníků, příruček atd.), a jak se těšit z literatury.

Na školách stupně druhého, školách odpovídajících asi našim školám středním, jest také, pokud se jazyka týče, pěstovati schopnost vyjadřovací, a v Anglii se dějí po té stránce pokusy, které svědčí o větší pohyblivosti, než jaká je na našich středních školách, a které v nižších třídách zahrnují jednak – pro vyjadřování ústní – debaty, improvisova-

né dialogy a dramatické scény i krátké desítiminutové přednášky, jednak pro vyjadřování písemné – psaní veršů, dopisů a dialogů a tvoření produktivních literárních kroužků. Tuto pohyblivost a rozmanitost ve volbě prostředků, která jistě osvěžuje učitele i žáky, lze si vysvětliti metodickou volností, které se těší anglické školy středního stupně ve shodě s našimi školami obecnými, ale na rozdíl od našich škol středních. Poučný je pro to odstavec inspektorského memoranda, který zpráva cituje a který přímo doporučí metody střídati, aby se třída i učitel udrželi svěžími. Hodiny literatury se na tomto stupni prohlubují k tvoření kritického úsudku o čteném díle a výkladů kritických se užívá k buzení zájmu a porozumění i pro hudbu, architekturu malířství, takže se hodina anglické literatury stává branou k umění vůbec. K literární historii – a v tom se anglická praxe zase liší důkladně od naší – se má přihlížeti, jen pokud toho vyžaduje porozumění textu. Hodí-li se příležitost, mohou se žáci poučiti o tom, jak šli za sebou velicí angličtí spisovatelé a která jsou jejich hlavní díla, ale vždycky zůstává dílo samo věcí nejdůležitější, protože jde o střádání životních zkušeností, a ne o hromadění poznatků. Celkem jsou úkolem škol druhého stupně v hodinách věnovaných mateřskému jazyku a domácí literatuře podle výslovného prohlášení komise tyto dvě věci: naučiti žáka jasně, výrazně a správně mluvit a psát, a vzbudit v něm lásku k literatuře. Je to úkol proti programu Ertlovu, převahou poznatkovému, malý (pouhý přehled učební látky české, ovšem dosti podrobný, zabírá u Ertla přes pět obsažných stran), a přece komise prohlašuje, že je to úkol nesnadný. Neboť zejména schopnost probouzení lásky k literatuře je vzácná a učitelů jí obdařených nebude nikdy tolik, kolik jich je potřeba. Je to schopnost vrozená, a proto komise – s charakteristickou anglosaskou svobodomyslností – odmítá podati jakékoli přesné předpisy pro nutný předběžný výcvik učitelů. Uznává sice význam vědecké důkladnosti, která vyznačuje odborné anglisty, a vyhrazuje jim na škole jakési vůdčí postavení. Ale připomíná, že studiem klasických literatur, moderní filologie, dějin, filosofie, hudby, výtvarných umění nebo i přírodních věd může učitel anglické literatury získati víc rozhledu a hloubky. Často

dobrých výsledků může býti dosaženo neodborníky, kteří věc dobře znají, mají zájem a dovedou přenášeti své zanícení na žáky. Vhodné knihovny všude ve školách jsou ovšem nutným požadavkem. Leckdy stačí jen žáka dovésti ke vhodné četbě a počet vyučovacích hodin může být dokonce omezen, aby měli žáci dosti volného času ke čtení. Neboť – komise znovu vytýká – hlavní zásadou je nutnost, aby literatura zůstala v těsném styku se životem. „Z té zásady plyne,“ praví se doslovně, „že učitel neodborník, je-li nadán sympatií, humorem, bohatou zkušeností a rozhledem, dochází většího úspěchu než odborník s velkými studii, který nemá těch darů. Vytýkajíce to však ani na chvíli nezapomínáme, že ideál důkladného vzdělání je pro literaturu zrovna tak základem požadavkem jako pro každé jiné studium. Co bychom si přáli, abychom našli v budoucím učiteli angličtiny, a co čekáme, že univerzity nám poskytnou, je spojení jemné vnímavosti pro estetickou a citovou působivost literatury s úctou k přesnému vědění a s oceňováním jazyka jako nástroje přesného myšlení. Učitel se musí vystříci toho, aby obklopoval literaturu asociacemi, které by způsobovaly, že by nebyla potěšením a osvěžením. Na druhé straně se musí vystříci toho, aby neužíval literatury k pěstování mělkého impresionismu a falešné hbitosti, protože pak literatura jen živí duševní lež, již nás má dobrá výchova zbaviti. Ideál vědeckosti a ideál lidského zájmu nesmějí být pokládány za věci sobě odporující. Nejlepší učitel literatury bude jich dbát obou.“ Co tyto zásady znamenají pro studium univerzitní, poznáme později.

V kapitole o angličtině v životě obchodním a průmyslovém je pro nás velmi poučné konstatování, že se podle odpovědí na dotazník komisi rozeslaný požadavky vůdčích firem anglických kryjí s názory komise o povaze a ceně obecného vzdělání. Obchodníci a průmyslníci angličtí nežádají, aby se výchova stala otrokem povolání – k podivnému žargonu obchodní angličtiny mají velkou většinou netajený odpor – nýbrž přejí si, aby obecné vzdělání zbystřovalo smysl pro skutečnosti všeho života, tedy i pro skutečnosti obchodní a průmyslové. Bystrý úsudek a hbitá fantazie, široký rozhled a schopnost snadného, jasného

a trefného vyjadřování – toť jsou věci, kterých požaduje obchod a průmysl anglický na mladých adeptech praktického života. Zdá se skoro, soudíc podle hlasů ve zprávě citovaných, že se nedostatek naší obchodní podnikavosti nedá napravit rozmnožováním odborných škol obchodních, nýbrž spíše přiblížením obecné naší výchovy k plné skutečnosti nynějšího života. Na pokračovacích školách znamená tato zásada podle mínění komise nutnost přizpůsobiti studium mateřského jazyka a domácí literatury odbornému zájmu žáků. Hospodářské dějiny a hospodářský zeměpis rodného kraje nebo úvahy o potřebách příslušného odvětví řemeslného a průmyslového, jsou k tomu vhodným úvodem a sociálně založená obecná literatura dobrým přechodem od těchto začátků k literatuře krásné. Cvičení jazyková by se měla zase zabývat užitou mateřštinou, tj. vhodným a správným užíváním mateřštiny pro potřeby odborné. Celkem řečeno, nesmějí ani odborné školy přestávati na instruktivním poznatkovém úkolu, nýbrž musí se snažiti o vytvoření technické výchovy založené na národním humanismu. Ve spisech Inž. Fleischnera stal se i u nás pokus o něco podobného.

Výklady věnované anglickým studiím na ústavech učitelských týkají se téměř napořád otázek čistě anglických. Ani při tom ovšem nezapomíná komise stále vytýkat hlavní své zásady. Její věcné upětí k cíli a svobodomyslné nedbání formálních překážek se ukazuje v povzbuzování, aby jednotlivé ústavy postupovaly v úpravě studií anglických samostatně, poskytující i jednotlivým žákům dosti volnosti k rozvíti individuálních zálib, a v podnětech, aby za zkušební komisaře – ti v Anglii určování úkolů mají značný vliv na běh studií – byli přibíráni angličtí vynikající učenci nebo spisovatelé stojící mimo školu a aby tak byl podporován styk ústavů (učitelů i žáků) s učenci a tvůrčími umělci.

Vyvrhlením všech výkladů komise je kapitola o mateřském jazyku a domácí literatuře na univerzitách. Univerzity v Anglii reprezentují daleko víc než u nás vysoké školství vůbec, neboť se v nich do značné míry soustřeďují i ty odbory studijní, které jsou u nás odkázány technikám a jiným vysokým školám odborným, právem mohla prohlásiti, že univerzity anglické jsou nyní opravdu vrcholem anglické soustavy

výchovné, neboť vedle značného počtu mužů a žen, kteří přímo na univerzitách studují a pak ideály univerzitní dále šíří, působí univerzity i na tisíce jiných tím, že zkoušejí studenty externí, a pak svými úžasně rozvětvenými extensemi. Z tohoto postavení univerzit vyplývá jejich úkol ve studiu mateřského jazyka a domácí literatury. V soustavném úsilí o chápání a výraz musejí univerzity korunovati a dovršovati práci nižších škol. I když se školák naučí chápavě číst a jasně psát, zbývá vždy ještě pro univerzitu, aby ho naučila číst hluboce a moudře, přemýšlet o důvodech věcí a nalézat slovní výraz jak pro stanovení problémů, které vznikají při všem vyšším studiu, tak pro své pokusy a jejich řešení. Ať studuje literaturu nebo vědy přírodní, teologii nebo historii nebo filosofii, vždy bude potřebovat nejplnější vlády nad nejvyššími prostředky vlastního jazyka, má-li se naučiti všemu, co mu mohou dát knihy a učitelé v jeho oboru, a má-li to učinit zcela svým vlastnictvím.

Je-li tomu tak, je potřebí – a komise toho důrazně požaduje –, aby se mateřský jazyk pěstoval na každé fakultě a aby se u všech kandidátů přihlíželo k jakosti řeči mluvené a psané, zejména k její jasnosti a vhodnosti k předmětu. Neboť bez toho se nemůže nikdo ani sám dokonale ničemu naučiti ani ničemu dokonale naučiti jiné. Ale mateřský jazyk není jen nezbytným pomocníkem při každém univerzitním studiu, nýbrž spolu s domácí literaturou je též jedním z nejdůležitějších oborů, k jejichž odbornému studiu univerzita může zváti mládež svého národa. Komise se obrací nejprve k univerzitnímu studiu anglické literatury a varuje hned na počátku důtklivě před tím, aby se literatura nestudovala jako nějaké odvětví historie nebo sociologie. „Každá veliká literatura,“ praví se na tom místě, „obsahuje dvojí prvek, dočasný a věčný. S jedné strany nám Shakespeare a Pope povídají, jací byli Angličané na počátku sedmnáctého a osmnáctého století. S druhé strany nám povídají, jací jsou lidé ve všech krajích a ve všech dobách. Soustřeďovati studium literatury hlavně na stránku první, studovati ji jako historii, znamená nedbati jejího prvku ušlechtlejšího, věcnějšího a obecnějšího.“ Literatura se ovšem nemá studovati ani jako filosofie.

I proti tomu se komise zvláště obrací a znovu vytýká, že literatura je umění a že její díla, jedinečná v své podstatě, musí být studována jako díla umělecká. Toto nazírání komise se odráží i v jejích návrzích na rozdělení studia. Daleka jsouc toho, aby se při studiu anglické literatury úzkostlivě držela těsného rámce odborné anglistiky, hledá pomoc všude, kde jí kyne na ni dobrá naděje, a odmítá vše, co se jí zdá zbytečné, třeba by to podle vědecké systematiky k studiu tomu patřilo. Proto souhlasí s požadavkem, aby ti, kdož se věnují studiu anglické literatury, znali alespoň trochu literaturu řeckou a latinskou; proto doporučí, aby k této znalosti místo ní byli studenti anglické literatury zavazováni k znalosti jazyka moderního, jehož literatura působila na literaturu anglickou (franštiny, italštiny, němčiny), a ovšem i příslušné literatury přímo z textů; proto se též skepticky staví k otázce, zdali je třeba studovati starou literaturu anglickou z doby před Chaucerem. Nezamítá studium těchto starších period zcela, ale připouští, aby si studenti mohli volit mezi starou literaturou anglickou a středověkou literaturou okruhu středozevního (francouzskou, italskou, řecko-latinskou), neboť i s tou souvisí pozdější anglická literatura obsahově a formálně.

Podobné otázky bylo komisi řešiti i při problému univerzitního studia anglického jazyka. S radostí konstatuje komise, že se angličtí univerzitní profesori obbracejí k tomu, aby se zájem studentů podle německých vzorů strhoval převahou k nejstarším obdobím jazykového vývoje a aby se za jedinou metodu jazykového studia pokládala metoda srovnávacího jazykozpytu. Problémy spojené s vývojem angličtiny po Chaucerovi jsou nejen – jak ukazují práce profesora Wylda, někdy na univerzitě liverpoolské, teď na univerzitě oxfordské – stejně složité, ba leckdy i složitější než problémy staroanglické, nýbrž jsou zejména též zajímavější a životnější. Proto se ani při studiu jazykovém neodhodlává komise požadovat povinného studia staré angličtiny, nýbrž doporučuje – vzhledem ke skutečným dějinám angličtiny – možnost volby mezi starou angličtinou, střední franštinou a středověkou latinou. Při tom vyslovuje mínění, že si jest přáti, aby studium jazyka a literatury zůstá-

valo i na univerzitě spojeno, neboť jazyk bez literatury stěží může být studiem humanistickým.

Třebaže se tedy komise snaží být práva vědecké úrovni univerzitního studia, zůstává věrna svému mínění, že při mateřském jazyku a domácí literatuře má jíti vždy – i na univerzitě – o studium humanistické a blízké životu. I u nás se teď jistě na univerzitách daleko víc věnuje péče literatuře a řeči moderní než dříve, ale příklad anglický ukazuje, že by se ještě leckde dalo leccos přiblížit skutečnému životu a skutečným potřebám. Bylo by třeba, aby se zejména více věnovalo péče tomu, co Angličané krásně nazývají poselstvím díla literárního, a pokud se jednotlivostí týče, jistě by na př. studium středověké latiny, umožňující číst kroniku Kosmovu a spisy Husovy, nebo kurs literatury francouzské neb anglické, osvětlující cizí vlivy v moderní naší literatuře, mohly nahradit alespoň někdy studium staré slovenštiny, cenné jen jako srovnávací materiál jazykozpytný.

Zásadní nazírání komise určuje i její výklady o rozvrhu univerzitního studia. Protože jde o studium vzdělávací, varuje komise před předčasnou specializací, která vnikla na anglické univerzity vlivy německými, a souhlasí se slovy profesora univerzity birminghamské de Sélincourta, jenž praví: „Student, který tři roky studoval na přísné zkoušky z angličtiny (English Honours), nemůže literaturu tak ohromnou, jako je naše, znát doopravdy. Bylo by chybou odvésti ho v tom stadiu na nějakou malou postranní kolej a míti ho k tomu, aby badatelsky pracoval v nějaké nedůležité vědecké otázce jen proto, že otázka ta nebyla ještě zpracována.“ Komise sama rozeznává tři stadia v univerzitním studiu: stadium první, charakterizované hodností bakalářskou, v němž si má student zjednat obecnou znalost svého oboru jako nutný základ vši další práce; stadium druhé, charakterizované hodností mistrovskou, v němž si má zjednat speciální znalost některého určitého období nebo určitého úseku ze svého oboru, a – chce-li se věnovat práci badatelské –, osvojit si praktickým cvikem badatelské metody a schopnost psát větší pojednání; a konečně stadium třetí, věnované samostatnému badání, pro jehož nerušený postup by mělo být zřízeno

sdostatek badatelských stipendií, a charakterizované hodnotí doktorskou. Komise si stěžuje, že tato stadia jsou na anglických univerzitách matena a míchána a že tím trpí badatelský výcvik. Co by řekla našim filosofickým a přírodovědeckým fakultám, kde mimo vzácné výjimky – např. v historii – vůbec není ani stopy po nějakém plánu studií a studijních stadiích?

Otázka práce badatelské vede k problému diferenciacie univerzit, který se rozmnožením univerzit stal naléhavým i u nás. Je to vlastně věc národní ekonomie, jíž si nevšímat by bylo hříchem. Komise se spokojuje jen obecnými zásadami. Aby bylo možno při univerzitě konat práci badatelskou, je potřeba, aby bylo po ruce dost materiálu – tedy knih a rukopisů – vhodných učitelů, tj. profesorů, kteří by měli dost volného času k samostatné vědecké práci, a aby studenti přicházeli na univerzitu dobře připraveni. Ani anglickým universitám není možno všem opatřit vhodné podmínky pro práci badatelskou v mateřském jazyku a domácí literatuře stejnou měrou, a proto komise doporučuje, aby venkovské univerzity ve vědecké práci své přestávaly na určité době nebo na určitém výseku, pro které by bylo možno získat dostatek materiálu, a jen univerzity největší a mající k dispozici v místě nebo na blízku veliké knihovny – jako univerzita londýnská, oxfordská, cambridgeská a snad liverpoolská a manchesterská – aby se vybudovávaly v opravdová střediska vědecká, kam by se scházeli studenti zabývající se prací badatelskou se všech stran. Co platí o univerzitách anglických, platí i o univerzitách našich. Chtěli-li v Anglii specializovat na univerzitách studium literatury domácí, bylo by jistě na místě rozdělit nějak i u nás mezi naše tři univerzitní města vědeckou práci, alespoň pokud jde o literatury cizí, a nechtít budovat všude univerzity stejně veliké, a proto stejně nedostatečně vypravené.

Konečně připojuje komise k svým výkladům o univerzitách několik drobných poznámek, které také mohou mít pro nás význam. Doporučuje, aby všude bylo postaráno – jako je v Cambridgi a v Londýně (King's College i University College) – o přednášky bibliografické, definující vědeckou bibliografii slovy věhlasného odborníka W. W. Grega jako

soustavné studium způsobu, jakým je uchováváno psané slovo, ať se to děje rukopisem nebo tiskem. Uvažuje o tom, jak má být postaráno o dostatečný učitelský sbor, a dochází k výsledku, že rozmnožen má být především pomocný personál, tedy mimořádné profesury a asistentury. Mladší síly vědecké by jednak zbavovaly vedoucího profesora tísnivých povinností a uvolňovaly by ho pro práci badatelskou a spisovatelskou, jednak by osobním stykem, dohledem a radami – tutorial work – pomáhaly studentům v jejich počátečních nesnázích. Dobrým příkladem mohou být podle mínění komise univerzity americké, z nichž např. univerzita wisconsinská má v oddělení anglistickém dva profesory řádné, dvanáct profesorů nižší kategorie, sedmadvacet instruktorů a dvanáct asistentů, univerzita kalifornská pak pět profesorů řádných, osm profesorů nižší kategorie, sedm instruktorů a pět asistentů. Na konec komise schvaluje a k peněžitě podpoře doporučuje vzmáhající se zvyk, že k příležitostným přednáškám na univerzitách bývají zváni odborníci externí, nenáležející k univerzitě.

Po kapitole o univerzitách, pojednávající o výkvětu národní inteligence, následuje hned jako zdravý doplněk a korektiv kapitola o literatuře ve výchově lidové. I tu se snaží komise zabírat široko a zhluboka a počíná úvahami o tom, jak se staví k literatuře prostý člověk. Konstatuje, že zkoumání toho vyneslo výsledky chmurné, protože se ukázalo, že se anglické vrstvy dělnické, zejména dělníci organizovaní, stavějí k literatuře nepřátelsky, ba s opovržením, pokládají ji za pouhou příkrasu, která může odváděti od třídního hnutí dělnického a již má člověk v pravdě mužný pohrdati. U nás nejsou poměry – mimo některá teoretická hesla výstředních radikálů – tak žalostné, ale přes to je pro nás poučné sledovati, jak chtějí Angličané bojovati proti tomuto odporu. Neboť komise se nevzdává naděje na obrat, a jsouc přesvědčena, že se společnost, která odmítá veliký duchovně sjednocující vliv dobré literatury, řítí do zkázy, hledá usilovně prostředky, jimiž by se zlo napravilo. Pátrá především po jeho kořenech a nalézá je jednak v dřívější pochybené výchově škol elementárních, která nedovedla vypěstiti zálibu ve čtení, jednak v přílišném soustředění všeho myšlení

dělnického na problémy sociální, hlavně však v tom, že se literatura příliš vzdálila od lidu a že se necítí jako něco, co má životní vztah i ke všednímu světu. Není to stav přirozený, protože člověk, jak ukazuje středověk a společnost primitivní, těší se pudově z poezie, a není to stav zdravý, protože – jak komise praví – bez očištného a sjednocujícího vlivu umění a literatury žádná osobnost nemůže být úplná a nemůže se dívat na svět klidně a vidět jej celý. Literatura řecká a středověká ukazují, že literatura opravdu národní – je to termín můj, ne termín anglické komise – je těsně spjata s tradicí a dějinami společnosti, k níž se obrací, a že se neustále zabývá tím, co je vlastním povoláním jejího čtenářstva. To přestalo, když obrovskými převraty společenskými a průmyslovými, které se začaly v šestnáctém století, byl svět poezie odtržen od světa denního života. Komise doufá, že přijde básník, který zase překlene tuto propast, ale ví, že na tuto nápravu nezbývá než čekat a hledat pomoc prozatímní. Tu vidí především v profesorech domácí literatury a v jejich misionářském díle. To nebude zase ovšem pouhá akademická práce poznatková, nýbrž dílo konané ve jménu přesvědčení, že literatura a život jsou věci neodlučitelné, že literatura je jeden z hlavních chrámů lidského ducha, v němž by se všichni měli klanět, dílo pokorné, neštítící se ničeho, ani místního nářečí, ani rachocení továren, ani dýmového příkrovu průmyslových středisek. Prakticky vidí komise ztělesněny své myšlenky ve večerních lidových kursech univerzitních, pořádaných s peněžitou pomocí londýnské hrabské rady při londýnské King's College, v přednáškových kursech univerzitních extensí a v kursech dělnického osvětového sdružení. Zejména tyto kurzy se obracejí k posluchačstvu opravdu lidovému a musí nejvíce přemáhat netečnost svého obecnstva. I tu jako ve školách pokračovacích se osvědčuje začínati spisovateli, kteří se snažili sociálně vykládat život své doby – Carlylem, Ruskinem, Morrisem, sociálními hrami –, a pak pomalu postupovat k čisté literatuře. Cílem není nabývatí vědomostí, nýbrž vzdělávati obrazotvornost. Nejde o to, aby se účastníci naučili mluvit o literární historii, nýbrž aby se dali proniknouti duchem nějakého velikého spisovatele, aby si ho alespoň část osvojili a aby nevě-

domky nabyli vnitřního měřítko výbornosti. Proto ani kvalifikace učitelova se nebude zakládat v nahromaděných vědomostech, nýbrž v zanícení a ve schopnosti, zanícení to vštěpovati jiným, Stačí jen předčítati s výrazností hlasovou i mimickou a trochu se tázati a odpovídati. Pokusy o dramatická představení se žáky se osvědčují výborně. Snad se dospěje takovým postupem zas až k stadiu tvořivému, ale „dříve než bude moci vzniknouti moderní básnictví lidové, musí se opět cítiti duchovní jednota lidu a musí se vytvořit lidová obrazotvornost, jejímž je lidová poezie přímým a konkrétním výrazem v symbolické řeči umění“.

Výklady komise se končí přídávkovými kapitolami o otázce vyučování mluvnického, která se řeší požadavkem gramatiky, funkcionální a odmítnutím gramatiky formální; o otázce zkoušek, která se velmi pečlivě probírá po různých svých stránkách, protože se uznává význam zkoušek zjišťující i podněcující; o výchovné funkci dramatu, která se vysoko cení a podrobně rozbírá, ať jde o drama žáky hrané nebo jimi poslouchané; o úkolu knih a knihoven i knihkupců a nakladatelů; o některých možných nebezpečích četby, proti nimž je podle mínění komise nejlepší ochranou ne zakazování knih podezřelých, nýbrž udržování zdravého vkusu; a konečně o čtení bible, která v nádherném překladu anglickém z počátku sedmnáctého století je opravdu skvělým dílem literárním a jejíž literární hodnoty hledí komise pro školy uchránit správným požadavkem, aby se výňatky z ní četly v hodinách angličtiny spolu s ukázkami jiných velikých děl literárních.

I tyto přídávkové kapitoly obsahují mnoho, co by si zasluhovalo podrobnějšího rozboru, ale na ten není tu místa. Mně šlo jen o hlavní myšlenky anglické knížky a pak především o jejího ducha. U nás se přeceňuje pouhé hromadění vědomostí. Jsme hrdi na malé procento analfabetů a na značnou poměrně informovanost průměrného českého inteligenta, ale zapomínáme, že je přese vše u nás žalostně málo samostatného přemýšlení. Honíce se za pochybnou duchaplností a originalností, příliš lehce si odpouštíme požadavek tuhé a poctivé myšlení (hard and solid thinking). Pěstujeme horlivě na školách středních i na univerzitách českou literární historii, ale trvalé hodnoty ztajené

v nejlepších dílech naší literatury leží většinou ladem, protože málo umíme čísti tak, abychom se jich zmocňovali a proměňovali je v část vlastní bytosti. Vymítáme sice právem z jazyka horlivě slova a vazby podezřelé z cizoty, ale umění jasné a trefné řeči zůstává našim vzdělancům přechasto cizí. Není jinak možno. Máme školství sice bohatě rozvětvené, ale rázu napořád poznatkového, ne výchovného. I nové požadavky pro pěstování národního humanismu na středních školách jsou převážně poznatkové, třebaže jejich konečný cíl je týž, k jakému směřuje školství anglické. Školství anglické stojí na pólu opačném. Léta bylo čistě výchovné, a jak ukazuje kniha, o níž mluvím, chce při základě výchovném v zásadě zůstat, ba podpírá jej odůvodňováním teoretickým i poukazem na analogické směry francouzské. Proto jeho vliv může být u nás zdravou reakcí. Neříkám, že by bylo třeba opustit v našem školství všecku naukovost – nezříká se jí ostatně ani školství anglické – nebo že bychom měli šmahem přijmout školní zásady anglické. Chce-li však zesílit mravně i myšlenkově, musíme se jim hodně přiblížit.

Vysoké školy a národní kultura

První říšský sjezd československých učitelů vysokých škol, k němuž došlo ve čtvrtém roce republiky, jsem uvítal s opravdovou radostí. Vysoké školy naše měly příslušníky svými i odchovanci značnou účast v boji za obnovení naší samostatnosti, a nemenší, ne-li větší, jest i jejich povinný úkol při vybudovávání obnoveného státu. Úkol ten je tím ne-snadnější, ale i tím čestnější, že nebudujeme svůj stát ve vyvážené ustálenosti vyzrálé kulturní epochy, nýbrž v neklidu doby přechodné, kdy všechny složky života, materiální i duševní, se daly v pohyb a zmateně směřují k vytvoření období nového, teprve tušeného. Proto otázky týkající se života na našich školách vysokých nabývají dnes ještě větší důležitosti pro národní život, než kdy jindy a sjezd si získal značných zásluh, i když je jen připomněl.

Z otázek těch není nejmenší ta, která se týká vztahů vysokých škol k obecné kultuře národní. Není to otázka, jež by u nás v přítomné době byla kladena dosti často a dosti důtklivě. Nejspíše se vnuká v podobě sporu mezi mezinárodní a národní funkcí vědy. Na jedné straně je věda mezinárodně organizované úsilí o přesné poznání založené na metodických zásadách obecně uznaných. Na druhé straně je věda vyvrcholením rozumového úsilí národního, které život národní do značné míry určuje a jest jím též do značné míry určováno. Na jedné straně stojí povinnost vědcova, leckdy ovšem prakticky jen z části splnitelná, aby se informoval o díle všech ostatních pracovníků svého oboru po celém světě, a jeho snaha, aby i výsledky svého badání jim oznámil. Na druhé straně úsilí o to, aby výsledky vědecké práce, vyrostlé tím přímějí z kořenů národní kultury, čím jsou originálnější, byly zase vtěleny v kulturní statek národní a vytvářena tak propracováním společného základu myšlenkového a hromaděním specifických zkušeností badatelských národní tradice vědecká. Spor tento se v zásadě vyskytuje u všech národů. U národů velikých, které se početností svých badatelů

a rozšířením svého jazyka zmocnily jakési hegemonie v mezinárodním světě vědeckém, se ovšem vybíjí – aspoň v moderní době – jen boji o myšlenkové postavení vědy k aktualitám národního života. U národů menších však propuká zápasy – leckdy bolestnými – o jazykovou stránku vědeckých spisů. Dějiny českého usilování vědeckého jsou toho poučným dokladem, neboť v nich už třikrát došlo k znárodnění vědy jazykovou vzpourou proti vědecké mezinárodnosti. Ve čtrnáctém století stalo se to odbojem proti středověké latině, v šestnáctém století odbojem proti latině humanistické a ve století devatenáctém odbojem proti němčině. Znovuzřízení českého státu nás opět nutí, abychom přemýšleli o národní a mezinárodní funkci vědy. Ze sporu mezi nacionalismem a internacionalismem se ovšem nedostaneme žádnou jednostranností a doba takového řešení ani nevyžaduje. Přišel sice čas, kdy budeme posléze moci klást spolehlivé a všestranné základy k opravdové české tradici vědecké, ale současně se nám otevřely dveře do světa a s vědomím aktuálnosti můžeme uvažovat o vědeckých stycích mezinárodních. Je v souladu s naší tradicí a podle mého mínění i s tendencemi světového vývoje kulturního, aby naše věda byla v základě budována česky a po česku, ale současně musíme usilovat o to, abychom volně a plně dýchali osvěžující a posilující vzduch světovosti.

Můžeme však téma svých úvah pojmouti jinak a vztahem vysokých škol v obecné kultuře národní rozuměti jejich vztah k obecnému vzdělání mysli a srdce, ke vzdělání, které usiluje o vytvoření ušlechtilé, pevné, rozumové i mravně samostatné osobnosti. Tu přicházíme k nespornému sporu odbornictví a obecného vzdělání, ke sporu, který se mi zdá právě pro nás nad jiné důležitý. Směr úzkoprsého, poznatkového odbornictví ovládl u nás všecko myšlení o školských otázkách – o reformě střední školy i o problému vyššího vzdělání učitelského –, a na našich vysokých školách jest pánem naprostým. Tuhý boj tu čeká ty, kdož jsou přesvědčeni, že žádný typ školy, ani škola vysoká, se nemůže pro hromadění poznatků zcela vzdát poslání výchovného. Jen o větší a větší poznatkovou odbornost se u nás volá a přece denní zkušenost ukazuje, že vědění samo o sobě je věc mrtvá, materiál, jehož

cena se ukáže teprve užitím. Poznatkově jsou naše vysoké školy – stejně jako naše školy střední – jistě na výši doby, ale výchovně selhávají a to je podle mého přesvědčení jedna z hlavních příčin dnešní naší krise a jedna z hlavních obav do budoucnosti. Naším krátkozrakým ctitelům holého odbornictví dlužno připomenout, že v Německu na technikách jsou stolice literatury a filosofie, a dlužno jim ocitovat alespoň dva anglické projevy z poslední doby. Jak jsem se už dříve zmínil, ptala se komise, dosazená anglickým ministrem školství k tomu, aby uvažovala o reformě studia mateřského jazyka a domácí literatury, i vůdčích anglických firem obchodních a průmyslových na požadavky, které kladou na ty, kteří vstupují u nich do služeb, a odpovědi zaslané ukázaly, že v první řadě jde o schopnosti obecné, získávané obecným vzděláním, zejména literárním (hbitost a trefnost vyjadřování, hojná zásoba myšlenek), a nikoli o hromadění odborných poznatků. A podobně znějí i výklady komise, kterou v téže době jmenoval anglický král k podání návrhů na reorganizaci univerzity oxfordské a cambridžské. „Zajímavou novotou hlavně dvacátého století,“ praví se v její zprávě před nedávnem vydané, „je nová víra obchodnictva v cenu univerzitního vzdělání, hlavně oxfordského a cambridžského. – Hlavní důvod této změny je fakt, vyzkoušený teď zkušeností, že intelektuální a mravní vlastnosti muže s univerzitním vzděláním činí ho často obzvláště způsobilým k tomu, aby řešil veliké otázky hospodářské a obchodní a aby dovedl zacházeti se sociálními a lidskými faktory, kterých se ty otázky týkají. Tento vývoj přivedl v posledních několika letech obchodníky v těsnější styk se starými univerzitami, přiměl je k tomu, aby tam posílali své syny v počtu stále rostoucím a aby tam často hledali své budoucí pomocníky a společníky.“ Je to totéž poznání, které vede komisi o něco dále ke konstatování, že pouhé technické vzdělání nestačí. Má-li se dospěti k největším vědeckým výsledkům i povahy praktické, badání konané s cítěním jen technickými a v duchu jen utilitářským a obchodnickým selhává. „Vědecké badání, vedené nezištně, poskytuje nejbezpečnější prostředky, kterými se může národ posléze zmocniti zdrojů přírodních.“ A komise – správně – požaduje, aby vždy bylo na univerzitě po-

staráno o to, aby studia humanistická a exaktně vědecká se vzájemně doplňovala. Úsudek komise můžeme u nás rozšířit na všechny vysoké školy a to zcela právem, neboť v Anglii univerzity soustředí mnohem více studia vysokoškolského, protože i naším technikám tam většinou odpovídají univerzitní fakulty, a Anglie také zůstala ušetřena středoškolského typu kulturně tak chudého, jako jsou naše reálky. Zdůraznit tedy i výchovnou funkci všech vysokých škol a podepřít ji všude zavedením humanistických předmětů, filosofie, stylistiky a literatury, toť je podle mého mínění požadavek, jemuž se nevyhneme, chceme-li správně řešit poměr našich vysokých škol k obecné kultuře. S radostí konstatuji, že alespoň ve dvou případech – v úsilí mladé generace lékařské o sociální chápání lékařství a ve volání některých technických pracovníků po tom, aby se už na technikách dbalo o psychologii práce a o psychologii dělníka – vidím zárodky poznání, že úzce odborné studium vysokoškolské nestačí, nýbrž že je třeba v posluchačích probouzet široké sympatie a otvírat jim daleké obzory, zkrátka prohlubovat kulturu jejich mysli i srdce.

Ale ještě po jedné stránce možno uvažovat o poměru našich vysokých škol k obecné kultuře národní. Jde o poměr vysokých škol jako nejvyššího stupně škol vůbec ke školám ostatním. Po té stránce, myslím, že se naše vysoké školy – a běží hlavně o univerzity a z těch zase o fakulty filosofické a přírodovědecké – dosud málo osvědčily. Kladný poměr si našly vlastně jen – a to podle vzorů cizích – k jedinému typu školství, k lidovému. Zato zcela selhává jejich poměr ke školství obecnému se školami měšťanskými a ke školství střednímu. Neříkám, že je chyba jen na univerzitách; je na obou stranách. U nás vůbec vystupuje a jedná každý druh škol zvlášť, jako by tvořily státy v sebe uzavřené a žárlivě střežící své nezávislosti, ač jsou vesměs exponenty téže funkce a ač jejich úkoly i zkušenosti se neliší v zásadě, nýbrž jen stupněm. Tato sobecká uzavřenost zavinila nevalný doposavad osud důležitého problému vyššího vzdělání učitelského. Návrh učitelský, hřešící krajní poznatkovou odborníctvím, byl předložen s apodiktícností postulátu a hájen většinou těmi, kdož z dálky vidí jen přednosti vysokých

škol, neznajíce jejích skutečných slabostí a vad. Kruhy univerzitní návrh ten zase prostě odmítly, neprovázejíce svou negaci kladným úsilím o vyřešení otázky jistě naléhavé a obecně významné. Ani vztahy univerzity ke školám středním nejsou vřelejší a plodnější, ač tu jsou přímé styky dány stavem věcí. Univerzita vidí ve středních školách jen a jen přípravky pro poznatkové studium vysokoškolské – jen s toho hlediska se na univerzitách řeší obtížná otázka vzdělání klasického – a pro střední školy, nejstrnulejší a nejnehybnější náš školský typ, přestává zájem o univerzitu vysvědčením o zkouškách. Snad i tu může nastati obrat jednak důkladnějším promýšlením požadavků, které univerzity a vysoké školy vůbec kladou na střední školy (obecně vzdělavatelný úkol středních škol nesmí při tom být pouštěn se zřetele), jednak úvahami o vhodné reformě zkušebního řádu pro učitelství na školách středních, směřující k posile stránky výchovné.

Je tedy dost a důležitých otázek, které vyplývají z úvah o vztahu vysokých škol k obecné kultuře národní. Po právu nutno říci, že se jich bohatý program sjezdový dotkl téměř všech. Nejsou to otázky snadné, nýbrž zatížené spory a přemi, jako všechny otázky vznikající ze zmatečných a křížících se zájmů skutečného života. Proto jest si přáti, aby úvahy a debaty o nich byly neseny tím duchem široké shovívavosti a tím bezpečným instinktem pro skutečné potřeby a možnosti, který tolik potěšuje v současných anglických rozpravách o problémech školských.

Česká věda

Věda česká je dnes ve všech oborech bohatě rozvita a v obecné informovanosti a v kritičnosti úsudku snese měřítko opravdu vysoké. To je fakt, o který nemůže býti sporu. Ale stejně se nedá popřít, že se tato chvála týká jen toho, co bychom mohli nazvat vědeckým odbornictvím. Žeň původní, v pravdě tvůrčí vědecké produkce u nás zdaleka – až na malé výjimky historie – neodpovídá rozvětvenosti, informovanosti a kritické výši našeho vědeckého odbornictví a čtyřicet let samostatné české univerzity nám vyneslo poměrně málo badatelů významu opravdu evropského. Pozorujeme-li posledních sto dvacet let českého kulturního vývoje, od počátku století devatenáctého, skoro se zdá, jakoby celý ten rozvoj českého tradování vědeckého nebyl přinesl adekvátní zvýšení české vědecké tvořivosti. Vždyť proti prvnímu šedesátiletí s Dobrovským, Purkyní, Šafaříkem nevykazuje šedesátiletí druhé přese všecko obohacení našeho intelektuálního života v žádném oboru vědním přiměřeně vzrůstající počet jmen, která by patřila k základnímu inventáři v dějinách novověkého badání vědeckého.

Chceme-li proniknouti k příčinám tohoto zjevu, nemůžeme ovšem počítati s domněnkou, že by snad s postupem doby ubývalo u nás badatelského nadání, nebo že by snad moderní vědecké badání poskytovalo méně obecné příležitosti k vyniknutí. Jestliže zmnohonásobený výběr vědeckých pracovníků u nás nepřináší s sebou zmnohonásobený počet vědeckých tvůrců, jest hledati příčiny toho v povaze českého vědeckého života v posledních desetiletích.

Váhu tu má již sám fakt, že se opravdu vyvinul samostatný a dnes již do jisté míry soběstačný český vědecký svět. Na jedné straně český pracovník vědecký byl mnohem pevněji vklíněn v budovatelské povinnosti českého kulturního a i politického života. To mu ubírá času i sil, potřebných k zápasu o vědecké poznání. Na druhé straně tím prořídly a zesláblly nitky, které dříve poutaly každého vědecky pracujícího Če-

cha k široké oblasti vědy německé. Česky psaná pojednání zůstávají téměř výhradně omezena na čtenáře české a vědecké poznatky české se už nestávají pouhým svým uveřejněním, jako dříve, živým článkem mezinárodního vědeckého koloběhu. Český život vědecký se stal vytvořením českého světa vědeckého izolovanějším. Ale to vše jsou oběti, které bylo nutno přinést, měly-li se klásti základy k samostatné české tradici vědecké v tom smyslu, jako je samostatná vědecká tradice anglická, francouzská, německá a ruská. A všechny tyto nevýhody a všechny tyto překážky by neznamenalý mnoho pro českou vědeckou tvorbu, kdyby nebylo toho, že moderní české ovzduší vědecké není svou povahou příznivé pro vzrůst vědeckých tvůrců.

Tvůrčí čin vědecký je vždy průkopnický, ať jde o novou koncepci myšlenkovou ve výkladu faktů již známých, o užití nového materiálu, který se dřív vzpíral zpracování, nebo o novou organizaci vědecké práce. K takové průkopnické práci je třeba veliké mravní odvahy, která by se nelekala dlouhé a svízelné cesty a která by dovedla vítěziti nad nedůvěrou svého okolí i nad občasnou nedůvěrou vlastní. Je tu třeba odvahy individuální, nesené jen vlastní vůlí a vlastní sebedůvěrou. Právě této odvahy se našemu vědeckému světu nedostává. Jest v něm informovanost, jest v něm nutná kritičnost, vyskytnou se v něm myšlenky a nápady, ale není v něm odvahy, která by dovedla jíti za smělou myšlenkou do důsledků, která by se nebála provésti velikou koncepci a raziti nové dráhy.

Není to stav, který by se nedal změnit. Je pravda, že individuální odvahou nevynikáme. Naše odvaha je rázu spíš korporativního. Vzbuzuje ji v nás pravidlem vědomí, že jednáme jako mluvčí nebo zastánci nějakého celku. Silných a poctivých lidí, opřených jen o samy sebe, máme např. u srovnání s národy anglosaskými málo. Ale není-li nám individuální odvaha už dána do vínku nebo nevyvinula-li se dosud u nás tradicí, nelze říci, že by se nedala ve vědě stejně jako jinde posilovati vhodným ovzduším nebo nahradit speciální naší odvahou korporativní. Ale v tom právě naše vědecké ovzduší bolestně selhává.

České ovzduší vědecké trpí především přemírou skeptičností. Slovanská záliba v negativní kritice se tu spojila s pozitivistickou malodušností. Při této výtce nejde o pozitivistickou metodu, která je ve vědě samozřejmým požadavkem, nýbrž o pozitivistickou bázeň před smělejší myšlenkou a nevyzkoušenou cestou, o pozitivistické lpění na drobných faktech bez úsilí spojit je velkou koncepcí ve skutečné poznání. Jinde, kde je samostatné myšlení víc domovem než u nás, bývá tento ultra pozitivizmus zdravou reakcí proti nápadům příliš fantastickým a myšlenky zdravě smělé se jim se zdarem probíjejí. U nás však nemá pozitivistická skeptičnost a malodušnost dostatečného korektivu v odvážné originalitě myšlenkové a proto je proti ní třeba usilovně bojovat. Jen přes ni vede cesta k větší vědecké tvořivosti. Není vědecké práce bez pozitivistické metody, ale není vědeckého pokroku bez úcty k odvážným myšlenkám a bez touhy po nových cestách.

České vědecké ovzduší trpí také nedostatkem smyslu pro vědeckou individualitu. Necítí se u nás, že se ve vědě všecko jen hemží záhadami, na něž je možno a nutno útočiti po různých cestách a obraz vědce do krve zápasícího se svým problémem není u nás ničím, na co se zírá s úctou, podivem a napětím. Nezlákal biografa T. G. Masaryk, dokud se nestal presidentem republiky, nenašli životopisců ani jiní z našich moderních vědeckých tvůrců. Jakoby věda u nás nebyla zápasem o poznání, nýbrž jen řešením vědeckých úloh podle daných pravidel se známky a odměnami za čistotu a úpravnost provedení.

Není pak divu, že v našem vědeckém světě není celkem kontaktu mezi pracovníky a náležitého zájmu – nejde-li o konkurenta nebo stráníka – o to, oč usiluje druhý. Sobecké uzavření každého ve vlastní ulitu činí u nás nemožnou netoliko každou posilující a podněcující radost z úspěchu druhého, nýbrž překáží také hromadění specifických českých schopností a poznatků, z nichž se skládá každá zdravá vědecká tradice. Až na vědecké obory vlastivědné, v nichž kontinuita je dána povahou materiálu, není u nás vlastně souvislého vědeckého vývoje. Pragmatických dějin české vědy není a při malém zájmu o vědecké předchůdce jistě dlouho ještě nebude. Ale až budou jednou napsány,

budou ve většině svých kapitol spíš okrajovými poznámkami k dějinám vědeckého úsilí cizího než líčením genetických vztahů mezi našimi vědeckými generacemi.

Malodušná skeptičnost, neosobní knižnost a sobecká atomičnost českého světa vědeckého není příznivá vzrůstu vědeckých tvůrčích individualit. Není v něm nic – nebo jen málo – co by vzněcovalo a posilovalo, za to velmi mnoho toho, co vysiluje a podlamuje. Proto se ukazuje všeka rozvětvenost, informovanost, kritická výše naší vědy ve svých výsledcích po většině marnou a neplodnou. Proto nejcennější dar, který dosud cizina může dát našim vědeckým adeptům, je mravní odvaha a sebedůvěra. I ve vědeckém životě českém nutno jest řešiti otázku, která se stala od obnovy naší samostatnosti hlavním zdrojem nesnází ve všem českém usilování jak vnést do českého prostředí, staticky dobře vybaveného, světovou dynamičnost, jak vytvořiti češství, které by, třeba zůstávajíc svým, žilo plným dechem světovosti.

Vilém Mathesius
Kulturní aktivismus
Anglické paralely k českému životu

Edice Odborná literatura
Redakce Slávka Járová

Vydala **Městská knihovna v Praze**
Mariánské nám. 1, 115 72 Praha 1

V MKP 1. vydání
Verze 1.0 z 25. 10. 2017

ISBN 978-80-7587-450-4 (epub)
ISBN 978-80-7587-451-1 (pdf)
ISBN 978-80-7587-452-8 (prc)
ISBN 978-80-7587-453-5 (html)